

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií, katedra sociologie

Petr Lacina

Kouření jako součást socializačního procesu

Diplomová práce

Praha 2013

Autor práce: **Petr Lacina**

Vedoucí práce: **Doc. Milan Tuček**

Rok obhajoby: 2013

Bibliografický záznam

LACINA, Petr. *Kouření jako součást socializačního procesu*. Praha, 2013. 86 s. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií. Katedra sociologie. Vedoucí diplomové práce Doc. Milan Tuček.

Abstrakt

Kouření je stále tolerovaným společenským jevem v České republice, přestože patří mezi největší zabijáky v lidských dějinách a každý rok kvůli němu umírá 5 milionů lidí. Zvláště nebezpečné je kouření u mladých lidí, protože jejich vývoj ještě není dokončen ani po fyzické ani po psychické stránce a proto je kouření pro ně tak nebezpečné. 78% dospělých kuřáků začalo kouřit před 16. rokem života. V mé práci předkládám statistiky z aktuálních výzkumů a další analýzy kuřáků. V rámci svého výzkumu jsem provedl 10 hloubkových rozhovorů s mladými kuřáky, abych se mimo jiné pokusil zjistit, co je vedlo ke kouření, proč kouří dále a jakou roli při tom hrálo a hraje sociální prostředí. Ve srovnání s ostatními státy v Evropě je Česká republika v počtu mladých kuřáků na druhém místě. Vliv sociálního prostředí je klíčový pro to, zda člověk začne kouřit nebo ne. Stát by měl ochránit kuřáky i nekuřáky na veřejných místech před škodlivými vlivy kouření. V České republice má tabákový průmysl silné postavení a není politická vůle to změnit, ačkoli si to lidé přejí.

Abstract

Nowadays, smoking is still a tolerated social phenomenon in this country, despite being the biggest killer in the human history and every year 5 million people die from it. Especially dangerous is smoking among young people because they aren't grown up physically or mentally and therefore is smoking so dangerous for them. 78% of adult smokers started smoking before sixteen years of age. In this paper I present the statistics from contemporary research and additional analyses of smokers. In my research I conducted ten interviews with young smokers to explore why they started smoke, why they smoke and

what influence their social environment had in the past and has now. In comparison with other European states, the Czech Republic is on the second place in number of young smokers. The influence of social environment is crucial for people starting to smoke or not. The government should protect smokers and non-smokers from harmful influences of tobacco smoking in public space. In the Czech Republic, the tobacco industry occupies a strong position and there is no political will to change it although people call for it.

Klíčová slova

kouření, výzkumy kouření, protikuřácký zákon, mladí lidé, statistiky kouření, socializace

Keywords

smoking, smoking research, anti-tobacco law, young people, statistics of smoking, socialization

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 20.8.2013

Petr Lacina

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu práce doc. Milanu Tučkovi za trpělivost při vedení mé diplomové práce a za jeho cenné připomínky.

Děkuji své rodině za podporu a trpělivost v průběhu celého studia.

Dále děkuji paní PhDr. Denise Kasl Kollmannové, PhD. a panu Radku Jalůvkovi z Ipsosu Tambor za poskytnutí dat z výzkumu ke kouření mladých.

A v neposlední řadě děkuji všem, se kterými jsem provedl hloubkový rozhovor o kouření.

ÚVOD.....	8
1 HISTORIE KOUŘENÍ.....	10
2 MEDICÍNSKÉ HLEDISKO KOUŘENÍ	13
3 TABAKISMUS JAKO DROGA.....	19
4 SOCIOLOGICKÉ TEORIE RELEVANTNÍ K PROBLEMATICE.....	20
4.1 KUŘÁCTVÍ.....	20
4.2 SOCIALIZACE.....	20
4.3 TEORIE REFERENČNÍCH SKUPIN.....	22
5 DALŠÍ TEORIE KE KOUŘENÍ.....	25
5.1 TEORIE KOGNITIVNÍ DISONANCE.....	25
6 LEGISLATIVA A KOUŘENÍ.....	26
7 VÝZKUMY KE KOUŘENÍ.....	28
7.1 SROVNÁNÍ KUŘÁCTVÍ V ČESKÉ REPUBLICE S EVROPOU (KOUŘENÍ V ČR V KONTEXTU EU).....	28
7.2 VÝZKUM ŽÁKŮ 6. A 9. TŘÍD.....	29
7.3 VÝZKUMY IPSOSU TAMBOR O KOUŘENÍ V ČR	40
7.4 IPSOS TAMBOR: MLADÍ 18-22 A KOUŘENÍ.....	45
8 HLOUBKOVÉ ROZHOVORY KE KOUŘENÍ U MLADÝCH LIDÍ.....	57
8.1 ZAČÁTKY KOUŘENÍ.....	60
8.2 VLIV SOUROZENCŮ.....	65
8.3 PROČ KOUŘÍ DÁL.....	66
8.4 JAKÝ MÁ VÝZNAM CIGARETA.....	67
8.5 ROZMLOVÁNÍ KOUŘENÍ.....	68
8.6 CO JIM KOUŘENÍ DÁVÁ, JAKÉ VÝHODY JIM PŘINÁŠÍ.....	69
8.7 CO JIM KOUŘENÍ BERE, V ČEM JE OMEZUJE.....	71
8.8. PROČ LIDÉ KOUŘÍ.....	72
8.9 ZDA BY DOTAZOVANÍ CHTĚLI, ABYCH JEJICH PARTNER KOUŘIL.....	74
8.10 ZMĚNY V KOUŘENÍ V PŘÍPADNÉM TĚHOTENSTVÍ/OTCOVSTVÍ.....	74
8.11 JAK NAHLÍŽEJÍ LIDÉ V TVÉM OKOLÍ NA TVOJE KOUŘENÍ? JAK OVLIVŇUJE KOUŘENÍ VZTAHY S OKOLÍM?	77
8.12 JAK VNÍMAJÍ SVÉ KOUŘENÍ	78
9 ZÁVĚR.....	79
10 DISKUZE.....	82
POUŽITÁ LITERATURA.....	83

Úvod

Téma své diplomové práce jsem si vybral na základě svého zájmu o problematiku kouření, ač jsem sám nekuřákem. Z kouření se budu zabývat pouze kouřením cigaret jako nejrozšířenějším způsobem užívání tabákových výrobků. V dnešním vyspělém stupni společenského vývoje, kdy přístup k informacím je tak značný, kde jsou lidé zahlceni informacemi všeho druhu a věda je na velmi pokročilé úrovni, mě zaráží, jak velké množství lidí hazarduje se svým zdravím nejrůznějšími způsoby včetně kouření. Kouření tabákových výrobků je v současné době nejrozšířenější způsob užívání návykových látek jak ve vyspělém světě, tak i v rozvojových zemích. Je to způsobeno různou měrou psychické, sociální i fyzické závislosti u každého kuřáka. Vědci na celém světě znovu a znovu potvrzují škodlivost kouření nejen na kuřáky, ale i na lidi v bezprostředním okolí a i přesto počet kuřáků ve světě stále narůstá, čímž narůstá počet obětí tohoto chování. V 70. letech 20. století se počet zemřelých na následky kouření odhadoval na 3 miliony ročně, v prvním desetiletí nového tisíciletí už umírá každý rok více než 5 milionů lidí na nemoci vyvolané kouřením a během dalších 10ti až 15ti let se jejich počet zdvojnásobí (Hrubá, 2010). Lze se podívat nad tímto stavem, protože pozitivní benefity kouření nemohou převyšovat nejrůznější škodlivé účinky. Přesto přese všechno kouření přináší jisté „psychické“ i „sociální“ benefity, díky kterým lidé tolik riskují se svým zdravím i zdravím ostatních, ale obvykle jejich motivace kouřit není založena jen na těchto benefitech. Kouření tabákových výrobků je v České republice velmi rozšířeným jevem a společensky akceptovaným chováním a lidé, kteří se chtějí chránit před jeho důsledky, nemají takové možnosti, jako v jiných zemích západní Evropy.

Téma kouření je docela často diskutováno především v politické oblasti, ale opatření, která mají chránit zdraví kuřáků i nekuřáků a nejen jich, jsou v České republice stále jen v oblasti diskuze. Jako obrana kuřáků se používají hesla liberalismu, která jsou však dezinterpretována a vytváří falešné povědomí o svobodách jedince.

V České republice je podle statistik zhruba třetina dospělých kuřáků, alarmující je však počet mladých kuřáků (18-22let), kterých je dokonce více než 50 %, byť všichni z nich nejsou pravidelnými kuřáky. Většina kuřáků začíná kouřit v době svého dospívání a rychle si vytváří závislost na nikotinu. Jenže právě v této etapě života má užívání tabákových výrobků mnohem více negativních dopadů na zdraví jedince než když začne kouřit dospělý člověk.

Kouření je naučené chování, začínajícímu kuřákovi obvykle nechutná, na rozdíl od bonbonu nebo koláče. Většinou k cigaretě sáhne v partě, aby se nelišil od ostatních, avšak každá další cigareta ho více přitáhne do závislosti a to tím dříve, čím je mladší.

„Na vyvíjející se dětský organismus má však pravidelně užívaný tabák a alkohol daleko masivnější a fatálnější účinek než na dospělého člověka. Jedno z mála obecných pravidel zní: Čím dřív s drogou začneš, tím menší šanci na odvyknutí máš. (Například začne-li člověk až po třiceti, má relativně velkou resistenci vůči droze)“ (Pánková, Šmídová et al., 1997, s. 66-67). Avšak kolik kuřáků začíná až tak pozdě?

V první části práce uvádím krátký exkurz do historie kouření a přibližuji vývoj od kouření určitých vrstev až po rozšíření konzumace tabáku do celé společnosti napříč všemi vrstvami. V další rozebírám medicínské aspekty kouření, uvedu několik zásadních faktů a vědeckých poznatků o kouření a jeho zdravotních důsledcích a jejich společenské konsekvence. Dále ve své práci nastiňuji některé sociologické teorie vztahující se k tématu kouření, kdy především vnímám kouření jako prostředek socializace do světa dospělých. Pak se zabývám legislativním rámcem a jeho srovnání s ostatními zeměmi. V další části přináším data, informace a analýzy z nejnovějších relevantních výzkumů, které se především zaměřují na dospívající jedince, kteří se často poprvé seznamují s kouřením ať už na základě své přímé zkušenosti či prostřednictvím svých vrstevníků či dalších lidí v jejich okolí. V poslední části své práce, která je tvořena hloubkovými rozhovory, se pokusím rozklíčovat blíže vliv jednotlivých socializačních činitelů na kuřáky a zmapovat vliv jejich prostředí na samotné kouření.

1 Historie kouření

V dějinách lidstva se návykové látky vyskytují od nepaměti, ať již jde o alkohol, kouření opia nebo pití omamných nápojů připravených z přírodních látek. Šlo vždy o lokální jev, který nikdy nenabyl takového pandemického charakteru jako užívání tabákových výrobků. Tabákové listy byly přivezeny námořníky do Evropy z Jižní Ameriky, kde kouření provozovali pouze indiánští kněží. V Evropě se řezaný tabák v 16. století velmi rychle rozšířil (cigarety tehdy ještě neexistovaly), často k nelibosti vládců. V některých zemích bylo kouření zakázáno a kouřící byli přísně trestáni (uřezávání nosů, roztěťí horního rtu). Církevními kruhy byl vydán zákaz kouřit v kostele.

Šógunové v Japonsku v příkazech pro podané zakazovali kouření „jelikož kuřáci jsou často nemocní a nemohou pro ně pracovat“. Je to vlastně poukázání na škodlivost kouření, pokud jde o zdraví (Pradáčová, 2010).

K prvnímu rozmachu kouření došlo koncem 19. století, kdy začala tovární výroba cigaret. Až do začátku 1. světové války cigarety kouřili pouze muži vyšší sociální vrstvy. U žen cigareta byla společensky nepřijatelná a děti ještě nebyly v zájmu tabákového průmyslu. Tehdejší spotřeba cigaret nepřesáhla 500 kusů na osobu za rok, v dnešní době je to přibližně 5000-6000 za rok na osobu (Pradáčová 2010).

Katastrofy, ať přírodní nebo společenské, vždy vedly ke zvýšené spotřebě tabákových výrobků. Důkazem budiž příspěvek v britském lékařském periodiku *The Lancet* ze 3. října 1914, kde je poznámka šéfredaktora: „Rozhodně bychom měli odhodit všechny předsudky vůči užití tabáku, když uvážíme, jakým zdrojem útěchy je pro námořníka vojáka během nervy drásajícího tažení...Tabák musí být skutečným potěšením a radostí, když si tito lidé najdou čas na jeho zasloužené vychutnání.“ (Gilman, Zhou Xun, 2004, s. 372). Důkazem rapidního zvýšení spotřeby tabáku v průběhu obou světových válek je i graf znázorňující spotřebu tabáku v Anglii mezi lety 1890 až 1958, kdy spotřeba tabáku mezi lety 1914 až 1918 vzrostla z 8 liber na 10,8 libry

a v letech 1940 až 1945 z 10,6 na 12,7 libry ročně na osobu (10 liber tabáku je asi 4500 cigaret) (Mackenzie, 1957 in Hammond, 1962 in Fingerland, 1966).

Z historie kouření by neměla být vynechána kapitola k jeho rozšíření se do populace žen ve 20. století, kdy se kouření stalo jedním z hlavních symbolů v boji za ženská práva. Člověk, který stál u zrodu a realizace této myšlenky, byl Edward Louis Bernays, vídeňský rodák a synovec Sigmunda Freuda, který byl prvním teoretikem public relations. Ve svých teoriích vycházel ze závěrů práce svého strýce a jeho dílo v USA významně popularizoval. Na obor public relations pohlížel jako na aplikovanou sociální vědu, která pracuje s poznatky z psychologie, sociologie a dalších společenských disciplín. Obsah public relations spatřoval ve vědecky pojaté manipulaci myšlení a chování veřejnosti. V roce 1917 pracoval jako řadový zaměstnanec amerického výboru pro veřejné informace a seznámil se s propagandistickými technikami, které byly používány během 1. světové války k marketingu zahraničněpolitických zájmů USA. O dva roky později založil se svou manželkou vlastní PR agenturu Public Relations Counselor, mezi jejíž klienty patřila mimo představitele vlád USA a politických stran také American Tobacco Company.

V roce 1929 připravil kampaň na propagaci kouření a cílovou skupinou byla ženská populace. Podle Bernaysovy pozdější výpovědi kontaktoval předního psychoanalytika působícího v USA a ten jej přivedl na myšlenku, že cigareta je zosobněním nástroje mužské dominance, penisu a pokud ženy cigaretu pevně uchopí a použijí, ovládnou tak i převládající společenskou maskulinitu - mužskou hegemonii. Tento výklad se mimo jiné objevil ve filmovém dokumentu BBC britského dokumentaristy Adama Curtise Století mého já (2002), ale je nutné jej brát s rezervou, neboť je zde zřetelná propagace Freudovy školy a Bernayse (Ftorek J., 2012, s. 26-27). Bernays tehdy spíše využil sílícího hnutí za rovnoprávnost žen v moderní společnosti, kdy bylo stále společensky nepřijatelné, aby ženy jakéhokoli sociálního postavení kouřily cigarety. Aby toto naboural, obstaral cigarety mladým ženám, které se účastnily tradičního velikonočního přehlídkového průvodu v New Yorku. Několik těchto žen z lepší společnosti s hořící cigaretou v ruce či ústech nechal

pózoval před fotografy během průvodu a fotografie otitulkoval „Pochodně brigády svobody“ a rozeslal je do všech tehdejších novin a magazínů. Titulek měl navozovat spojitost s hořící pochodní newyorské Sochy svobody a demonstrovat boj za osvobození žen ze zajetí společenských konvencí. Tím se kouření cigarety stalo pro ženy i jistou formou protestu proti nerovnoprávnému postavení a prostředkem emancipace v dominantním mužském světě. V té době ještě nebyly známy důsledky kouření a jejich vliv na zdraví a proto se tabákovým společnostem díky rostoucí oblibě kouření cigaret u žen obrovsky zvedly příjmy. Tento iracionální, symbolický pocit moci a kontroly nad vlastním osudem ve vztahu k mocenské autoritě rodičů zažívá i množství dospívajících dětí, které svou první zapálenou a vykouřenou cigaretou demonstrují symbolický nástup do světa dospělých (Ftorek, 2012, s. 27).

A tak v padesátých letech 20. století začalo přibývat úmrtí na nádory plic u mužů (u žen byly ještě vzácností). V šedesátých letech a hlavně v současnosti stoupá křivka výskytu nádorů u žen prudce nahoru. Svět dospělých se zdál být kouřením saturován a zbývají už jenom děti, jejichž věk jako pravidelných kuřáků klesá. Nyní se pohybuje už od 10 let a nejsou zvláštností prvňáčci, kteří to už s kouřením zkoušejí. U citlivých jedinců se závislost na nikotinu může vyskytnout už během 14 dnů.

2 Medicínské hledisko kouření

Závislost na tabákovém výrobku není zlovyk, ale nemoc s diagnózou F17 podle 10. verze Mezinárodní klasifikace nemocí WHO. Je to obdobná závislost jako u alkoholu nebo heroinu (Pradáčová 2010).

Tabák byl dříve pokládán za medicínu a lidé si všimli jeho účinku při snižování bolesti (Charlton, 2004). Počet negativních dopadů však tento a podobné účinky jistě nevyrovná.

O tom, že kouření je významným zdravotním rizikem, již v současné době nejsou žádné pochyby. Základ moderních vědeckých metod hodnocení účinků kouření na zdraví se datuje do období po 2. sv. válce. Každoročně jsou publikovány výsledky několika set různě pojatých studií, které opakovaně potvrzují, že kouření je největší zabiják v historii lidstva. Nemoci související s kouřením jsou příčinou úmrtí každého druhého kuřáka, z nich polovina umírá předčasně v průměru o 15 let (Králíková, 2009, Hrubá, 2011). Nikdo však neví, do které skupiny patří, dokud neonemocní nebo nezemře. Bezpečně se ví, že kouření je přímo spojeno se vznikem 25 různých onemocnění a k rozvoji a progresi dalších 25 významně přispívá. Pomocí statistických analýz se uznává, že každý rok umírá na následky kouření asi 5 milionů lidí. Počet obětí se během příštích 20 let má zdvojnásobit. Kouření cigaret tak stále vede žebříček příčin úmrtí, kterým se dá předcházet (Center for Disease Control and Prevention [CDC], 2008, Mackay and Ericksen, 2008 in Otten, Bricker, Liu, Comstock, and Peterson, 2011).

Kuřáci nejčastěji umírají na nemoci srdce a cév - téměř 1,7 milionu lidí ročně. Kouření patří v této skupině nemocí k hlavním rizikovým faktorům. Protože kuřáci obvykle preferují i další formy nezdravého způsobu života (častější konzumace tučných potravin, alkoholu, nízká spotřeba ovoce a zeleniny, malá tělesná aktivita), je ohrožení kuřáků násobeno současným působením několika významných rizikových faktorů.

Závažná a chronická onemocnění dýchacího ústrojí (chronický zánět průdušek, rozedma plic) jsou každoročně příčinou smrti dalšího téměř milionu

lidi, umírání probíhá postupným udušením. Řadu let před smrtí jsou pacienti postupně omezováni v tělesné činnosti, neobejdou se bez dýchacích přístrojů a ani upoutání na lůžko jim život nezachrání. Asi tři čtvrtiny takových úmrtí jsou kuřáci.

Rakovina plic a průdušek je příčinou smrti téměř 700 000 lidí každý rok a o jejím těsném spojení ví i děti. Mezi každým stem zemřelých na rakovinu plic je v průměru 90 kuřáků a další 2-3 mrtví jsou oběti jejich dlouhodobé nedobrovolné expozice tzv. pasivnímu kouření (doma, na pracovištích). Podobně jako chronická bronchitida, plicní rozedma i rakovina plic a průdušek by se staly vzácnými onemocněními, kdyby lidé přestali kouřit. Kouření prokazatelně ovlivňuje i vznik dalších typů zhoubného bujení. Vznikají jak v místech přímého styku se škodlivinami uvolňovanými z tabáku (rakovina jazyka, slinných žláz, dutiny ústní, hrtanu, hltanu), tak i v orgánech vzdálených, do kterých jsou karcinogenní látky přinášeny krví (rakovina ledvin, močového měchýře, slinivky břišní, děložního čípku, střev a konečníku).

Přestože dnes snad každý laik ví o tom, že kouření způsobuje rakovinu plic, podstatně méně lidí (a bohužel i lékařů) je informováno o riziku kouření pro ostatní nádory – a přitom tento vliv je často velmi podstatný – a to i u nádorů, kde jsou obecně známé spíše jiné rizikové faktory. Např. u kolorektálního karcinomu, kde jinak hraje velkou roli výživa, lze vlivu kouření přičítat 12 % všech případů a relativní riziko se zvyšuje 2,5 x (tj. o 150 %)! U nádoru čípku děložního, který má vlastně infekční původ a podstatnou roli hraje charakter a hygiena sexuálního života, lze přesto vlivu kouření přičítat 30 % všech případů a relativní riziko se zvyšuje 1,7 x, (tj. o 70 %)! Vlivu kouření lze přičítat 50 % nádorů močového měchýře (zvýšení relativního rizika 2-3x), podobě u rakoviny slinivky.

Hlavní příčiny rakoviny celkově a srovnání jejich významu shrnuje obrázek:

Obrázek 1. Hlavní příčiny nádorů. Zdroj: Centrum preventivní medicíny při ústavu preventivního lékařství LF MU

Kouření cigaret je jednoznačně nejvýznamnější jednotlivou příčinou vzniku rakoviny. Celkově přispívá přibližně 30 % k úmrtnosti na veškerá nádorová onemocnění. Jinými slovy - bez kouření by poklesla úmrtnost na rakovinu o 30 %. Toto číslo se týká rakoviny celkem, ale samozřejmě ne ke všem nádorům přispívá kouření stejnou měrou. Nejsilněji přispívá k rakovině průdušek a plic, kde se mu připisuje 90 % všech případů! Tento fakt je o to důležitější, že rakovina plic je vůbec nejčastější příčinou úmrtí na rakovinu.

Mezi situace, kdy si kuřáci obvykle zapalují, patří nejčastěji:

- ◆ potřeba odměnit se diskrétní změnou nálady,
- ◆ potřeba udržet se v bdělosti, snížit únavu,
- ◆ zvládnut stres.

(Hrubá, 2010).

Mnoho studií prokázalo, že kuřáci se nejvíce vyskytují mezi pacienty se závažnými psychickými poruchami a že častěji končí svůj život sebevraždou.

Detailnější výzkum ukázal, že dlouhodobé kouření vede ke snížení syntézy jiného z chemických neurotransmiterů - serotoninu. Nízké hladiny této látky se vyskytují u lidí trpících depresemi, u schizofreniků a také u sebevrahů a předpokládá se, že důležitou příčinou je právě nedostatek této látky. Pacientům s psychickými problémy zpočátku kouření do jisté míry pomáhá tlumit jejich reakce na nějaký podnět, který vnímají jako stres, což je především vlivem vylučování dopaminu. Cigareta za ně sice příčinu stresu nevyřeší, ale částečně utlumí odpověď organismu na stav, který je subjektivně vnímán nepříjemně. Po nějaké době však kouření naopak stres zhoršuje a urychluje progresi jeho negativních účinků (Hrubá, 2010).

O tom, jak je kouření nebezpečné i pro osoby nacházející se v bezprostřední blízkosti, vypovídá studie, kterou v roce 2004 provedl dr. Matt se spolupracovníky na Univerzitě v San Diegu (Matt, 2004). On a jeho tým studovali povrch koberců, nábytku, stěn, závěsů, oblečení nebo hraček dětí v domech kuřáků. Zjistili, že v průběhu přibližně 10 minut poté, co byl kouř vydechnut do vzduchu, se začíná na povrchu věcí usazovat tenká vrstva RSP (Respirate Suspended Particles - částice, které mohou být mimo jiné z tabákového kouře a jsou tak malé, že při nadechnutí se mohou dostat hluboce do plic a způsobit závažné respirační onemocnění (astma, bronchitida, karcinom plic, atd.), která obsahuje celou řadu toxinů z tabákového kouře. Tyto látky bylo možné prokázat ještě dlouho poté, co kouření přestalo. Studie se účastnilo 47 rodin a vědce zajímalo, jaký vliv má kouření na děti vyrůstající ve studovaných rodinách. Rodiny byly rozděleny do tří skupin:

1) nekuřácké rodiny (17 rodin),

2) pasivní kouření - matka, otec či návštěvníci nekouřili v místnosti, kde byli děti, ale kouřili ve vedlejší místnosti nebo venku (15 rodin),

3) aktivní kouření - matka, otec, či návštěvníci kouřili v místnostech, kde byly děti (15 rodin).

Vědci měřili množství nikotinu v místnostech, kde děti spaly a hrály si, nebo množství nikotinu na povrchu nábytku v ložnici i obývacího pokoje, množství nikotinu na ukazováku matky, hladinu kotininu (metabolit nikotinu) v moči dětí a množství nikotinu či kotininu ve vlasech dětí. Kotinin jako metabolit s poločasem rozpadu přibližně 20 hodin lze detekovat v moči nebo krvi ještě několik dnů poté, co osoba byla vystavena takovému kouří. Množství nikotinu bylo 8 krát vyšší v rodinách, kde se kouřilo aktivně, ve srovnání s rodinami, kde se kouřilo pasivně. V rodinách, kde se nekouřilo, nebyl nalezen žádný nikotin na povrchu nábytku a v prachu. V rodinách s pasivním kouřením byl nikotin na povrchu ložnic a obývacích pokojů a na 88 % povrchu v rodinách s aktivním kouřením. Žádný nikotin nebyl nalezen na ukazováku nekuřáček oproti kuřáčkám, kde byl ve 100% kontaminován nikotinem a v 92 % v rodinách s pasivním kouřením. Ukazuje se tak, že děti v rodinách s pasivním kouřením nebyly dostatečně ochráněny před tabákovým kouřem. I když se sebelépe vyvětrá, děti jsou vystaveny RSP z tabákového kouře na povrchu koberec, nábytku, hraček atd. I když by kuřáci nikdy nekouřili doma, jejich oblečení a ruce jsou kontaminovány tabákovým kouřením a nedobrovolně tak nutí své děti „kouřit ze třetí ruky“ (Pribiš, 2009).

Nehledě na to, že rodiče vystavující své děti „kouření z druhé ruky“, tedy kouření v domácnosti, byť v jiné místnosti i dobře větrané, riskují, že jejich děti budou sami kuřáky tím, že zvyšují počet míst, kde přicházejí do kontaktu s cigaretovým kouřem (Racicot, 2011).

V předchozích částech jsem naznačil zdravotní rizika spojená s užíváním tabáku především pro kuřáky a již narozené děti. Dále zmíním stručně vliv kouření na těhotné ženy a ještě nenarozené děti.

Následky kouření na zdraví těhotných žen a jejich plod jsou už nějaký čas doložené. U kuřáček je riziko neplodnosti v průměru 2,5 krát vyšší než u nekuřáček. V těhotenství kouří přibližně 20 % žen (Pradáčová, 2010). Jiný zdroj uvádí, že v roce 2011 byla provedena analýza užívání návykových látek u žen hospitalizovaných v souvislosti s porodem a šestinedělním s cílem zjistit souvislosti užívání návykových látek s komplikacemi rodiček v průběhu

těhotenství, porodu či šestinedělí a se zdravotním stavem plodu a novorozence. „V letech 2000-2009 bylo nahlášeno 1 008 821 rodiček, z toho u 6 % bylo evidováno kouření“ (Mravčík, 2011, s. 95).

Novorozenci kuřaček mají nižší porodní váhu a jejich orgány nemusí být dostatečně vyvinuté. Děti už se rodí se závislostí na nikotinu, který se objevuje i v mateřském mléce, po porodu trpí abstinenčními příznaky a jsou neklidné. V 50-70 % je syndrom náhlého úmrtí kojence důsledkem kouření žen v těhotenství. V pozdějším věku se může objevovat hyperaktivita a vyšší výskyt genetických vad (rozštěp patra). Ženy nekuřačky pohybující se v zakouřeném prostředí jsou stejně ohroženy jako její kojenec. Důsledky mohou být zápaly plic do 12 měsíců života, 10 % dětských leukémií i záněty středního ucha vedoucí k ohluchnutí.

Proto by bylo dobré všechna tato rizika ženám sdělovat včas, protože nestačí jen přestat kouřit, až když otěhotní, protože jejich kouření a jeho důsledky se nesou ještě roky poté, co s ním přestaly, a mohou a pravděpodobně i budou promítnuty do života jejich dítěte a určitě to nebudou pozitivní konsekvence.

3 Tabakismus jako droga

„Droga má ve spisovné češtině význam „omamující prostředek, dráždivý přípravek“ (Nožina, 1997, s. 9). V roce 1969 komise expertů Světové zdravotnické organizace (WHO) označila drogu za „jakoukoli látku (substanci), která je-li vpravena do živého organismu, může pozměnit jednu nebo více jeho funkcí“ (Nožina, 1997, s. 9).

Podle definice Jiřího Presla lze jako drogu chápat každou přírodní nebo syntetickou látku, která splňuje dva základní požadavky:

1) má takzvaný psychotropní účinek, tj. ovlivňuje určitým způsobem naše prožívání okolní reality, mění naše „vnitřní naladění“ – zkrátka působí na naši psychiku,

2) může vyvolat závislost; má tedy takzvaný „závislostní potenciál;“ ten je u různých drog různě vyjádřen a může být menší nebo větší, ale přítomen je vždy (Nožina, 1997 in Zábranský, 2003, s. 14).

Podle míry rizika vzniku závislosti se drogy dělí na tzv. „měkké“ a „tvrdé“, resp. „lehké“ a „těžké“, avšak tento způsob dělení je značně nepřesný, i když u nás běžně rozšířený. V Nizozemí se používá dělení na „drogy s akceptovatelným, přijatelným rizikem“ a „drogy s rizikem nepřijatelným“. Drogy z první skupiny lze konzumovat v přijatelných intervalech a přijatelných množstvích, aniž v neúnosné míře dojde ke vzniku závislosti či k jiným negativním důsledkům (Nožina, 1997, s.10).

Autor zpochybňuje zařazení alkoholu do měkkých drog a klade jej na úroveň mezi „lehké“ a „tvrdé“ drogy. Podobně by mohl řadit tabák na stejnou úroveň, protože dle mého názoru není o nic méně škodlivý než alkohol. Ve světových statistikách je kouření cigaret hlavní příčinou úmrtí, kterým lze předejít.

4 Sociologické teorie relevantní k problematice

4.1 Kuřáctví

Kuřáctví je problém interdisciplinární, kterého se z vědeckých disciplín dotýká přinejmenším medicína, psychologie a sociologie. Obvykle se s kouřením začíná v dětském věku a pak se dále vyvíjí a sociální prostředí bývá určujícím faktorem hlavně v začátku a proto socializační teorie a socializace jako taková může pomoci vysvětlit příčiny takového jednání. V případě kuřáctví mládeže na školách hraje svou roli pedagogika. Přestože kouření u dospívajících není možné pojímat jako čistě sociologický problém, je zřejmé, že především faktory ovlivňující počáteční motivaci pro kouření bývají silně sociálně podmíněné. Přehled sociologických teorií, které mohou napomoci k osvětlení problematiky kuřáctví, tak může být cenným nástrojem pro pochopení motivace kuřáků a následně i pro nalezení možností prevence kouření.

4.2 Socializace

„Socializace je komplexní proces, v jehož průběhu se člověk jako biologický tvor stává prostřednictvím sociální interakce a komunikace s druhými sociální bytostí schopnou chovat se jako člen určité skupiny“ (Maříková, Petrušek, Vodáková, 1996, s. 1012). Socializace je proces začleňování jedince do společnosti, při kterém si jedinec osvojuje sociální dovednosti. Dochází k přejímání a zvnitřňování vzorců a norem chování. V současnosti je socializace chápána jako celoživotní proces, ale její základy, tedy nejdůležitější části jsou vystavěny v dětství a dospívání.

Asi nejjednodušší definici socializace lze označit tu prof. Milana Nakonečného: „Jde o postupnou přeměnu člověka jako biologického tvora ve společenskou bytost“ (Nakonečný, 1970, s. 135 in Reichel, 2004, s. 171).

Samotný termín socializace se v sociologii začal běžně užívat ve 30. letech 20. století zásluhou R. L. Sutherlanda a J. Woodwarda, analýza tohoto procesu však probíhala už mnohem dřív a pařila k hlavním tématům sociologie.

Socializace je téma na hranici zájmu sociologie, sociální psychologie a pedagogiky. Hlavními nositeli socializace jsou rodina, vrstevníci, média a vzdělávací instituce.

Nejvýznamnějším sociologickým autorem zabývajícím se socializací je George Herbert Mead (1863-1931). Podle jeho teorie si dítě vytváří vědomí o svém sociálním já (Self) prostřednictvím interakce s druhými a nahlížením na sebe sama jako na objekt (Me). Proces socializace probíhá prostřednictvím hry, postupně ve dvou stádiích – *play* a *game*. „Proces „stávání se objektem sám sobě“ je sociálně konstruován. Uskutečňuje se prostřednictvím přejímání rolí druhých. Nejprve se dítě učí napodobovat konkrétní role, zejména rodičovské (hra na maminku a tatínka) a profesní (např. hra na doktora). V průběhu napodobování svých „významných druhých“ si uvědomuje, jaká očekávání jsou s konkrétními rolemi spojována (stádium *play*). Později je schopno přejímat roli „generalizovaného druhého“ a to znamená, že si uvědomuje, že od každého člověka v jisté pozici druzí něco očekávají a že ani ono samo není a nebude výjimkou“ (Keller, 2002, s. 132-133).

Z hlediska pochopení obsahu konkrétních rolí je nejvýznamnější stádium *play*, které trvá zhruba do šesti let. V tomto stadiu si člověk odnáší klíčové poznatky o tom, co obnáší role zastávané jeho nejbližšími – role matky, otce, dospělého. Socializace tedy může být vnímána jako proces učení se sociálním rolím (Urban, 2011). Představy o rodinných rolích získané v dětství si lidé velmi často přenášejí až do svých vlastních partnerských vztahů a budoucí rodiny. Děti kuřáků tak mohou dospět ke spojení fenoménu kouření s rolí matky, otce či dospělého. Toto spojení může přetrvat od „nevinných“ dětských her, kdy dítě s tyčinkou od lízátko napodobuje kouřícího tatínka až do fáze dospívání, kdy skutečné kouření cigaret může v očích dospívajícího znamenat symbolický posun do fáze dospělosti. Děti tak mohou nazírat na kouření jako na cosi normálního a běžného a záleží především na rodičích, k čemu ho povedou.

4.3 Teorie referenčních skupin

V pozdějším věku význam rodiny v socializaci jedince zvolna ustupuje a narůstá význam vrstevníků a názorových vůdců v nich. K rozpracování tohoto tématu přispěl v sociologii zejména James Coleman ve své práci *Společnost adolescentů* (1961). Význam vrstevníků jako motivu pro kouření dospívajících lze lépe pochopit za pomoci teorie referenčních skupin Roberta Kinga Mertona. „Referenční skupina je taková skupina, jejíž hodnoty určitý člověk uznává bez ohledu na to, zda do ní patří či nikoliv. Tento člověk se pak snaží jednat, jako by členem skupiny byl, její hodnoty tvoří základní rámec pro vlastní sebehodnocení“ (Keller, 2002, s. 109). Kouření v partě jako symbol příslušnosti ke skupině tak může být motivem nejen pro členy skupiny, ale i pro další vrstevníky, kteří o členství ve skupině usilují nebo by chtěli usilovat. Referenční skupina zde může, ale nemusí mít přesně ohraničené členství a kouření se může z tohoto pohledu stát vstupenkou samou o sobě.

Strukturální antropolog, který se zabýval kouřením, byl Claude Levi-Strauss, jenž ve své dichotomii všech lidských vztahů k okolnímu světu řadí tabák na poměrně zvláštní místo. V jeho knize *Od medu k popelu* není tabák ani syrový ani vařený - je „meta-kulinářský“. Podle něj zahrnuje veškeré vlastnosti věcí, které se přirozeně vyskytují v přírodě, i těch, které člověk vyrobil. „Kouření definuje samu podstatu toho, co pro člověka znamená. Společně s ostatními kouříme v klubech po jídle; kouříme ve dvou (ideální je ve dvou, po sexu); kouříme i sami. V každém případě samotný akt kouření posiluje náš vztah k oné síti, již nazýváme lidstvo. Kouření o samotě naznačuje odcizení se ostatním. A přitom kouření je předpokladem pro tu nejlepší konverzaci“ (Gilman, Zhou Xun, 2004, s. 222).

V knize *Dobrodružství náhodného sociologa* se její autor Peter L. Berger mimo jiné dotýká tématu kouření a společnosti. Při svém krátkém profesním exkurzu na poli diplomacie v rámci OSN byl také placeným konzultantem evropských a amerických tabákových společností. Svůj zážitek z letu, kde bylo kouření cigarety v nekuřáckém oddělení zatrženo letuškou, pak začlenil do

krátkého článku publikovaného v roce 1977 pod názvem „Gilgameš na washingtonském letišti“. Díky tomu jej kontaktoval úředník z tabákové společnosti Philip Morris a pozval jej na setkání, kde se mělo diskutovat o nemedicínských aspektech kouření a kde měl každý účastník na konci navrhnout, jaký druh výzkumu by měl tabákový průmysl podle něj učinit. Berger navrhl studii antikuřáckého hnutí s hlavními otázkami Kdo jsou tito lidé? Jaké jsou jejich zájmy? Jak jsou placeni?

Philip Morris realizoval takový výzkum a on se stal konzultantem výzkumu s úkolem navštívit tři antikuřácké konference pořádané Světovou zdravotnickou organizací v rozmezí let 1979-1987. Ve své zprávě z první konference rozdělil lidi z kampaně do dvou skupin, první byli „moralisté“, kteří chtěli kouření eliminovat a druzí „byrokraté“, kteří chtěli kouření regulovat a doporučil k jednání „byrokraty“, protože by pak podle jeho slov měli mnoho nových pracovních příležitostí, což bylo podle něj v jejich zájmu. Berger viděl v antikuřáckých hnutích motivaci za materiálními výhodami. Sám to definoval jako: “Neodehrávala se zde jen bitva o bytostné zájmy nezainteresovaných idealistů - šlo o těžce materiální zájmy na obou stranách“ (Berger, 2011, s. 170) Z druhé konference referuje o zaměření výzkumu kouření na podle něj „údajné účinky pasivního kouření“. V 80. letech spatřoval v antikuřáctví „hrozivou sociální a politickou realitu“, kdy byl vyvíjen velký tlak na přijetí omezení kouření na veřejných místech a pracovištích a na diskriminaci kuřáků v pojištění a zaměstnání. Otevřeně se podle něj volalo po „segregaci a stigmatizaci“ kuřáků.“ (Berger, 2011, s. 172).

Peter L. Berger nepovažoval kouření za svůj důležitý osobní zájem, avšak jeho angažování se v této otázce vypovídá o opaku. Za jeho největší omyl v této oblasti považují vyjádření, že se za této etapy naučil mimo jiné, jak se zneužívá a využívá věda v politice. Soudní procesy proti tabákovým firmám, které končily obrovskými platbami jednotlivcům i státům, které měly sloužit jako kompenzace na lékařskou péči související s kouřením, pak považoval za největší vyděračství v lidské historii. Vědecká zjištění o účincích kouření na kuřáky jsou podle něj jasná, ale účinky kouření na „pasivní kuřáky“ už mnohem méně (Berger, 2011, s. 173). Tím bagatelizoval ochranu nekuřáků před kuřáky.

Už tenkrát, natož dnes byla prokázána škodlivost pasivního kouření na lidský organizmus a jeho postoj k této problematice mi proto přijde značně omezený.

Jako neobhajitelná mi přijde jeho argumentace právy jednotlivců zvolit si způsob života a chránění tohoto práva před totalitními sklony těch nejdemokratičtějších režimů. Vždyť přece práva jednotlivců končí tehdy, když zasahují do práv jiných jednotlivců, a to se týká všech skupin, tedy i nekuřáků a kuřáků. Kuřák se nemůže odvolávat na omezování svých práv jako kuřáka kouřit si dle své libovůle. Pokud se jeho jednání dotýká a omezuje druhé, kteří si to nepřejí, mají právo se bránit a mají právo být chráněni před takovým jednáním. Co právo dýchat ve veřejném prostoru vzduch bez cigaretového kouře, který evidentně poškozují zdraví? Je až k nevíře, kolik kuřáků toto odmítá pochopit a jak mylně a účelově si vykládají liberalismus a výklad a aplikování svobody člověka.

5 Další teorie ke kouření

5.1 Teorie kognitivní disonance

Teorie kognitivní disonance je jednou z „teorií korespondence“, které se zakládají na tvrzení, že osobnost tíhne k uspořádanému a koherentnímu vnímání svého vztahu ke světu. Pojem „kognitivní disonance“ poprvé bylo použito žákem Kurta Lewina Leonem Festingerem v roce 1956 za účelem vysvětlení změn názorů a přesvědčení jako způsobu odstranění významových konfliktních situací.

Když vezmeme v potaz sklon individua k vnitřnímu souladu jako fakt, co můžeme říci o podobných výjimkách? Velmi zřídka samotný subjekt přiznává případy nesouladu jako rozpory v jeho systému znalostí. Mnohem častěji se individuum snaží méně či více úspěšně racionálně odůvodnit svoje chování několika způsoby. Může považovat požitek z kouření příliš velkým, aby byl důvod o to přijít, anebo že změny zdraví kuřáka nejsou natolik fatální, jak tvrdí lékaři, protože je pořád naživu a zdravý. A nakonec, pokud by nechal kouření, může přibrat na váze a toto také uškodí jeho zdraví. Takže kouření velmi úspěšně zařazuje mezi svá přesvědčení. Ovšem lidé nejsou vždy tak úspěšní ve snaze racionalizovat své chování; z různých důvodů snahy zajistit soulad mohou být neúspěšné. Právě v tom vzniká rozpor v systému znalostí, což nevyhnutelně vede k projevení psychologického diskomfortu (Málková 2012).

6 Legislativa a kouření

V posledních týdnech se opět přiosvětila debata o tom, jak silná má být svoboda kuřáků zapálit si v přítomnosti nekuřáků. Její mantinely určuje z jedné strany ministr zdravotnictví Heger (TOP 09), který požaduje úplný zákaz kouření v restauracích od roku 2014. V dubnu projednávala návrh projednávat vláda – sám Heger ovšem připouští, že nemá velkou šanci na přijetí. Opačný mantinel vymezují především poslanci ODS s odkazem na liberální hodnoty.

Regulovat kuřáky chce i Evropská komise. Její plán spočívá v zákazu cigaret s příchutěmi a ztížení propagace – varování na krabičkách má zabírat 75 procent obalu, na značku zbude pouhých 25 procent. K textovému varování má navíc přibýt i odstrašující fotka. Pokud směrnice projde Evropským parlamentem, obrázek prokouřených plic se na krabičkách objeví v roce 2015.

V květnu 2012 ratifikovala ČR Rámcovou úmluvu Světové zdravotnické organizace o kontrole tabáku (FCTC) a stala se tak posledním členským státem EU, který úmluvu ratifikoval. FCTC je závaznou mezinárodní smlouvou, která vytváří mezinárodní právní prostředí pro řešení výskytu kouření na celosvětové úrovni. Zabývá se komplexní ochranou před zdravotními, sociálními, environmentálními a ekonomickými následky spotřeby tabáku a před expozicí tabákovému kouři, což by mělo vést ke zvýšení ochrany nekuřáků před pasivním kouřením (Mravčík et.al., 2012).

Úplný zákaz kouření na veřejných místech platí ve 42 zemích světa. Dalších 52 zakazuje kouřit v restauracích, barech a hospodách, kouření má ovšem zároveň povoleno uvnitř jiných veřejných prostor. Takřka pět desítek států světa umožňuje beztrestně kouřit prakticky kdekoliv.

V České republice kouří 27 % populace nad 15 let, což ji řadí do horního kvartálu sledovaných zemí s největším počtem kuřáků. Celosvětový medián je 18 % kuřáků v populaci. Regiony s nejvyšším počtem kuřáků jsou Evropa a Severní Amerika. Nejméně je kuřáckou epidemií zasažena střední Afrika, kde se počet kuřáků pohybuje kolem jedné dvacetiny populace. Mezi Evropany jsou nejtěžšími kuřáky Řekové (49 %), těsně následováni Rakušany (44 %),

Bosňany (37 %) a Rusy (36 %). Většina evropských států se potýká s vysokými počty kuřáků, ve 36 zemích starého kontinentu kouří více než pětina populace.

V řadě zemí Afriky a Blízkého východu kouří téměř výhradně jen muži. Naopak největší podíl kuřaček najdeme opět v Evropě. Rakušanky tvoří 45 % všech kuřáků, Řekyně 38 % (Boček , Kopecký, 2013.).

7 Výzkumy ke kouření

V této části práce se pokusím nabídnout přehled výzkumů, které se věnovaly problematice kuřáctví a které se lišily nejen metodikou sběru dat.

Většinou se jedná o výzkumy, které proběhly v nedávné době a proto mohou poskytnout aktuální obraz o problematice kouření. Snažil jsem se vybrat do přehledu výzkumy, které věnují kouření a kuřákům větší prostor a rozebírají důvody kouření, sociální prostředí kuřáků a konečně také jejich podrobnější statistiky a informace o nich, umožňující lépe poznat tuto skupinu.

Míra přijatelnosti konzumace tabáku a dalších drog se ve výzkumu veřejného mínění postupem času mění. Morálně přijatelnou konzumaci tabáku považovalo v roce 2011 za přijatelnou 82 % občanů, v roce 2012 to bylo už jen 76 % (Červenka, CVVM, 2012 in Mravčík, 2012). V roce 2013 považuje konzumaci tabáku za morálně přijatelnou už „jen“ 73 % (Tuček, CVVM, 2013).

Ukazuje se tedy, že česká veřejnost považuje konzumaci tabáku za stále méně a méně přijatelnou a značí to jistý trend patrně podložený zvýšeným vnímáním zdravotních rizik spojených s kouřením.

7.1 Srovnání kuřáctví v České republice s Evropou (Kouření v ČR v kontextu EU)

Ke srovnání statistik kouření využiji nejaktuálnější výsledky (za rok 2011) z výzkumu Evropské školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD).

Tato studie probíhá v rámci evropských zemí, v roce 1995 se jí účastnilo 26 zemí a v roce 2011 bylo jejími účastníky již 39 zemí.

Výzkumný soubor je tvořen studenty, jimž bylo v roce sběru dat 16 let.

Databázi tvoří informace získané od přibližně 105 000 studentů dotázaných v evropských zemích v roce 2011. Za ČR se účastnilo 3 913 studentů.

Z výsledků vyplývá, že během posledních 30 dnů kouřilo cigaretu 42 % chlapců a 43 % dívek, což znamená umístění na 2. místě za Lotyšskem v počtu mladých kuřáků. Ve srovnání s rokem 2007 je situace prakticky stejná (Csémy, 2012).

7.2 Výzkum žáků 6. a 9. tříd

V roce 2007 byl uskutečněn projekt studentů 2. ročníku bakalářského programu na Institutu sociologických studií pod odborným dohledem svých vyučujících. Studenti včetně mě rozdělení do několika tematických skupin provedli dotazování na základních školách a víceletých gymnáziích na žácích šestých a devátých tříd. Jedním z témat bylo zjišťování názorů a postojů k televizi a reklamě, zdraví a nemoci, kouření a alkoholu. Téma kouření bylo relativně zevrubně zkoumáno a byly mu věnovány více než tři strany v dotazníku. Jen málo výzkumů ke kouření bylo provedeno v této věkové skupině (12 a 15 let) a proto bych chtěl vytěžit z něho maximum informací, které se pokusím začlenit do celkového pohledu k tématu mé práce. Informace, které zde budou uvedeny, vycházejí ze dvou zdrojů, jednak z vlastních statistických analýz datového souboru, a dále pak ze závěrečné zprávy z výzkumu posílané jednotlivým zúčastnivším se školám.

V mém přehledu výzkumů je tento výzkum specifický tím, že se jedná o studentský projekt a také tím, že se dotýká nejmladší věkové kategorie ze všech ostatních výzkumů v mé práci. Mezi žáky šestých a devátých tříd jsou značné rozdíly, přestože je dělí jen tři roky školní docházky a tři roky psychosociálního vývoje. Jsou to právě ty tři roky, kdy přicházejí do prvního kontaktu s cigaretou a sami ji zkouší nebo musejí odolávat tlakům svých vrstevníků a okolí před touto zkušeností.

Jaký pohled mají děti na kouření obecně jako na jev, se kterým se každodenně setkávají ve svém okolí? Téměř všechny děti (více než 90 %) uvedly kouření jako velmi škodlivé. Rozdíl byl mezi odpověďmi dětí ze ZŠ a gymnázia. Podstatně více gymnazistů se přiklonilo k názoru, že kouření má velmi špatný vliv na zdraví. Přestože většina dotázaných dětí uvedla velice

škodlivý vliv kouření na lidské zdraví, lišily se odpovědi dětí, které zkoušely kouřit, a těch, které to nikdy nezkusily. Těch, kteří nikdy nekouřili, bylo více mezi těmi, kteří uvedly velmi negativní vliv na zdraví. Naopak děti, které již měly zkušenost s cigaretou, odpovídaly relativně více o slabším škodlivém vlivu kouření na zdraví. U dětí, které kouří pravidelně, se podobný vztah neprokázal.

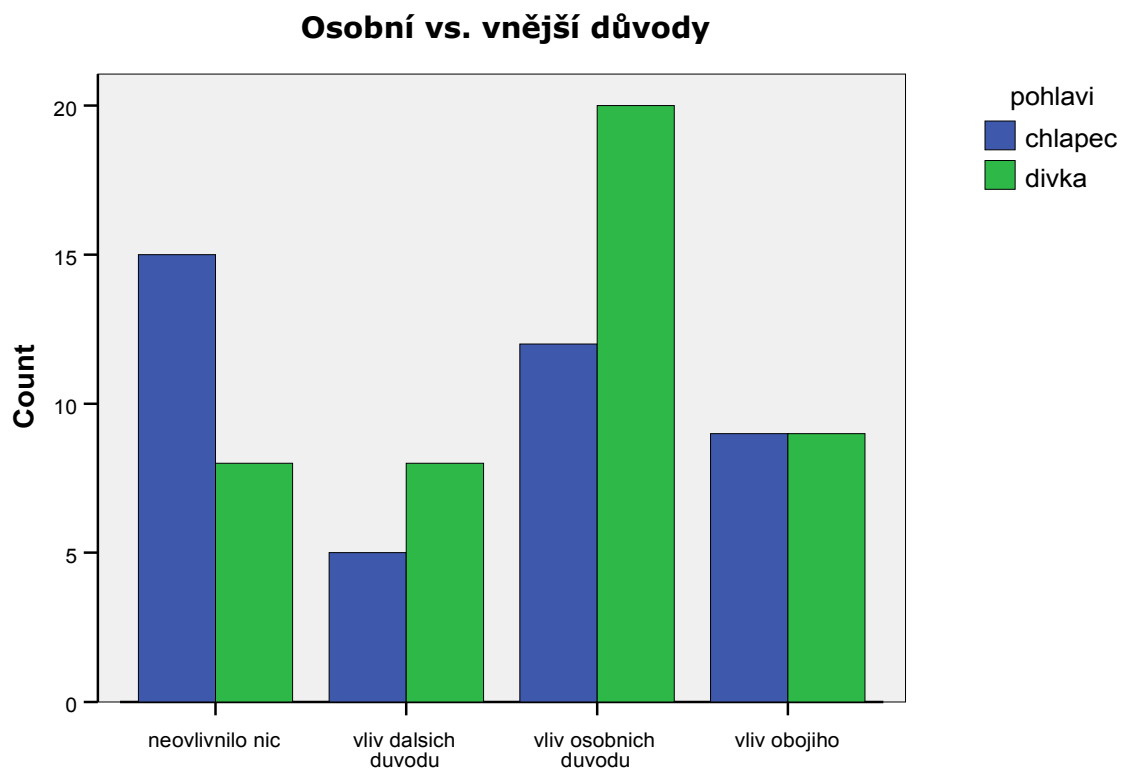
Každé dítě mělo vybrat tři hlavní důvody z nabízených možností, které podle něj vedou lidi k tomu, že lidé kouří. Osm z deseti dětí uvedlo, že je to kvůli závislosti, 65 % dětí si myslí, že lidé kouří, protože je to uklidňuje, přes 60 % dětí odpovědělo, že lidé kouří ze zvyku, přibližně polovina dětí si myslí, že lidé kouří proto, aby určitým způsobem vypadali. Necelých 20 % dětí si myslelo, že lidé kouří, protože je to normální a jen 13 % považovalo za důvod, který vede lidi k tomu, že kouří, to, že kouření je společenské. Důvody, které lze označit jako společenské, byly uvedeny až jako ty nejméně rozhodující. Děti tedy spatřují především psychologické motivy v kouření (uklidnění a ze zvyku) a medicínský (závislost) jako ty nejzásadnější. Při zohlednění věku a typu školy se ukázaly rozdíly. Studenti gymnázií častěji než žáci ZŠ viděli jako motiv ke kouření fakt, že jde o společenskou záležitost, dalším důvodem je pak závislost a zvyk kuřáků. Řada gymnazistů vidí v kouření snahu o vytvoření určité image. Naopak u žáků ZŠ převažuje oproti gymnazistům představa, že kouření je zkrátka normální.

Názor dětí na kouření je ovlivněn věkem dětí (tj. tím, do jaké třídy chodí). Šestáci častěji uváděli jako jeden ze tří hlavních důvodů, proč lidé kouří, to, že jsou závislí. Oproti deváťákům také častěji jmenovali jako důvod to, že kouření je normální. Deváťáci zase častěji vybírali jako důvod kouření to, že je to společenské a je to tedy příležitost k navázání nových přátelství.

Podobně měly děti vybrat tři hlavní důvody, proč si myslí, že lidé nekouří. 93% dětí uvedlo jako jeden z důvodů to, že je to nezdravé, 70 % si myslí, že lidé nekouří, protože jim to nechutná. Více než polovina dětí považuje za důvod, proč nekouřit, strach ze závislosti, 43 % dětí uvedlo, že lidé nekouří proto, aby ušetřili peníze. Pro 28 % je jedním ze tří hlavních důvodů, proč lidé nekouří, obava, aby nešly špatným příkladem. Při uvádění důvodů, proč lidé

nekouří, převládala u gymnazistů oproti žákům ZŠ představa, že jde o obavu ze závislosti a o fakt, že kouření člověku nechutná. Žáci základních škol oproti gymnazistům častěji uváděli jako důvod neochotu utrácet za cigarety. Šestáci a deváťáci se liší i v tom, jaké vybírali tři důvody, které vedou lidi k tomu, že nekouří. Šestáci častěji odpovídali, že takovým důvodem je strach lidí ze závislosti a snaha nebýt špatným příkladem. Děti z devátých tříd častěji uváděly jako jeden ze tří hlavních důvodů to, že lidé chtějí ušetřit peníze nebo jim cigarety nechutnají (Autor, 2007).

Děti měly v předkládaných výrociích vyjádřit, do jaké míry je ovlivnily uvedené důvody v tom, že kouří. Možnosti byly „vůbec neovlivnilo“, „spíš neovlivnilo“, „spíš ovlivnilo“ a „určitě ovlivnilo“. Důvody, které vedou děti k tomu, aby kouřily, by se daly shrnout do dvou skupin. Jedny jsou vyvolány okolím - například snaha vypadat dospěle, touha zapadnout mezi své kamarády nebo vliv kouření v rodině. Druhé tvoří osobní příčiny - například to, že cigareta dítěti chutná, že kouření uklidňuje nebo že se kouření stalo zvykem. Více dětí si myslelo, že ke kouření je vedou osobní důvody, například 55 % dětí si myslelo, že je ovlivnila chuť cigaret, 52 % se cítilo ovlivněno tím, že kouření přináší uklidnění. O polovinu méně dětí si připadalo ovlivněno okolím, jen 25 % souhlasilo, že je ovlivňovala snaha vypadat dospěle nebo zapadnout do party. Žáci ZŠ a studenti gymnázií v tomto ohledu příliš neliší. Většina dětí nejsou upřímní v přiznání, že je něco v kouření ovlivnilo, odmítají vliv kouřících rodičů, aby vypadali dospěle, vliv party, vliv chuti cigaret, závislosti. Kuřáci mezi šestáky a deváťáky se taktéž nelišili v tom, jaké důvody je ke kouření vedou. Důvody, které vedou respondenty ke kouření, jsou však odlišné na základě pohlaví. Dívky kouří cigarety především proto, že jim chutnají, a chlapci uváděli jako hlavní důvody ke kouření představu, že vypadají dospěle, nebo chtějí zapadnout do party. Po zobecnění tedy 45 % dívek tvrdí, že byly ovlivněny osobními důvody, zatímco chlapci přisuzují osobním důvodům vliv pouze z necelé třetiny. Dalších 37 % chlapců tvrdí, že nejsou ovlivněni ničím, zatímco dívky nejsou ovlivněny v 18 % případů.

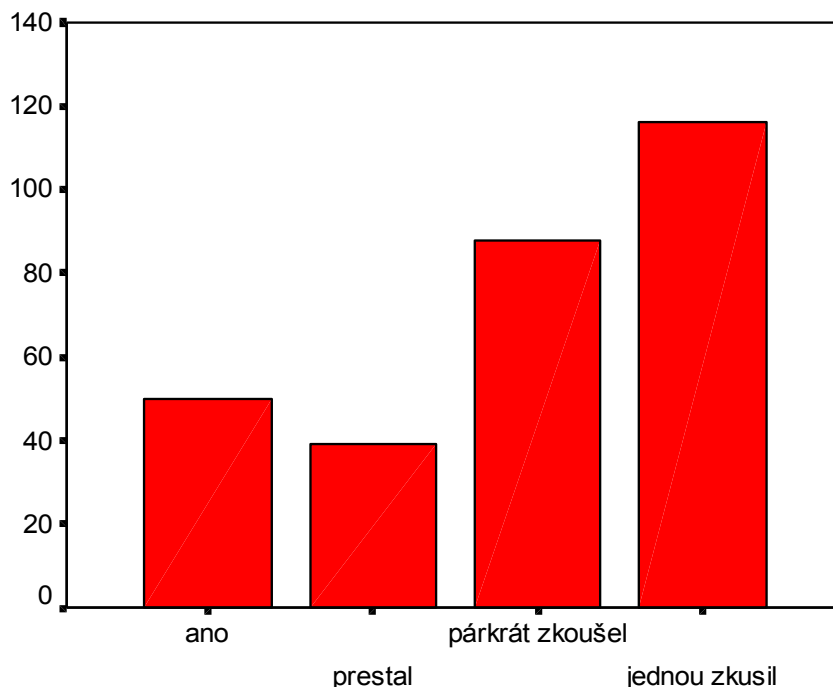
Graf 11. Důvody pro kouření podle pohlaví. Zdroj: ISS FSV UK, 2007

7.2.1 Zkušenosti s kouřením

49 % dětí už někdy zkuselo kouřit. Následující graf ukazuje, kolik dětí to pouze vyzkoušelo a kolik skutečně kouřilo nebo kouří. V oblasti kouření nebyly prokázány žádné velké rozdíly mezi oběma pohlavími. 51 % chlapců a 47 % dívek někdy v životě zkuselo kouřit. U kouření zůstalo 13 % chlapců a 21 % dívek.

Kouříš?

Graf 1 (293 platných odpovědí)

Graf 12. Podíl kouření u mladistvých. Zdroj: ISS FSV UK, 2007.

Většina dětí poprvé zkusila kouřit ve věku 10 – 12 let (42 %). 37 % dětí zkuselo kouřit později, 21 % naopak dříve.

První zkušenost s cigaretou se začíná mezi oběma pohlavími mírně lišit. Ve věku do 10ti let poprvé ochutnalo cigaretu 26 % chlapců a 17 % dívek, ve věku od 10ti let do 12ti let mělo první zkušenost s cigaretou 36 % chlapců a 48 % děvčat a v období mezi 13. až 15. rokem poprvé ochutnalo cigaretu 38 % chlapců a 35 % dívek.

Věk, kdy začínají děti kouřit, se nesnižuje ani nezvyšuje. Na základě srovnání šestááků a devátááků lze konstatovat, že děti stále začínají kouřit ve stejném věku, nejčastěji mezi 13. a 15. rokem. Vzhledem k tomu zkuselo kouřit daleko více devátááků než šestááků. Stejně je to i s tím, zda děti

momentálně kouří nebo ne – kouří víc žáků 9. tříd. Zatímco devátáci se nebojí kouřit na veřejnosti a kouří kdekoliv (54 %), daleko víc šestáků kouří tajně (91 %).

Z průzkumu jasně vychází, že žáci ZŠ mají více zkušeností s kouřením než gymnazisté, jak co do počtu těch, kteří alespoň jednou zkusili kouřit, tak podle toho, jestli u kouření vydrželi. Mezi žáky ZŠ je také více těch, kteří svou první cigaretu ochutnali již před 10. rokem.

U gymnazistů s nadprůměrným až průměrným prospěchem je pak mnohem více těch (kolem 87 %), kteří cigaretu pouze párkrát ochutnali, ale nikdy nekouřili pravidelně. Gymnazisté, kteří se řadí spíše k horším studentům, kouří, či někdy pravidelně kouřili ve 40 % případů. Na základních školách téměř nejsou rozdíly v kouření žáků, podle toho, jaký mají prospěch.

Kouření u dětí je však velmi ovlivněno tím, jaký mají vztah ke sportu. Ti, kteří sportují ať již závodně, pravidelně nebo občas, uvedli, že jsou kuřáky v 15 % případů. Sváteční sportovci či nespportovci pak pravidelně kouří v průměru kolem 37 %.

Chlapci ani dívky nemají příliš velké problémy sehnat si cigarety, pokud chtějí kouřit. Pouze 13 % chlapců a 6 % děvčat uvedlo, že je pro ně problém sehnat si cigarety.

7.2.2 Vliv rodičů a kamarádů

Pokud kouří rodiče, je vyšší pravděpodobnost, že bude kouřit i jejich dítě, pokud nekouří, je naopak méně pravděpodobné, že bude jejich dítě kouřit. Z obou rodičů má v případě kouření silnější vliv na své dítě matka.

Vliv na kouření dětí má také chování jejich sourozenců, kouří-li tedy sourozenec, pravděpodobnost, že kouří dítě, je vyšší.

Je také určitá souvislost mezi tím, zda děti kouří a zda si myslí, že by je rodiče potrestali, kdyby to zjistili. Kouří spíše ty děti, které si myslí, že jim

nehrozí ze strany rodičů žádný trest nebo že je to rodičům jedno. Děti, které si myslí, že by je rodiče potrestali, naopak kouří méně často.

Ze srovnání žáků a studentů podle toho, jak kouří v závislosti na reakcích rodičů, vyšly následující rozdíly. Mezi gymnazisty, kteří si myslí, že by je rodiče potrestali, je téměř 90 % těch, kteří pravidelně nekouří a nekouřili. Žáci ZŠ to jsou jen v 60, %.

Většinu dětí přitom vadí, když jejich rodiče kouří. 56 % odpovědělo, že jim vadí, že kouří jejich matka, 61 % vadí, že kouří jejich otec. Gymnazisté s kouřením matky nesouhlasí ze dvou třetin, zatímco žáci pouze z poloviny. Nesouhlas s kouřením otce vyjadřuje 75 % studentů a 52 % žáků. Pokud jde o toleranci ke kouření z pohledu pohlaví, jsou chlapci i děvčata stejně tolerantní. Respondenti, kterým vadí kouření, uváděli, že hlavním důvodem, proč netolerují kouření, je jeho škodlivost na zdraví. V rodině, kde se kouří, označují děti vliv kouření na zdraví jako velmi negativní v méně případech než je tomu v nekuřáckých rodinách.

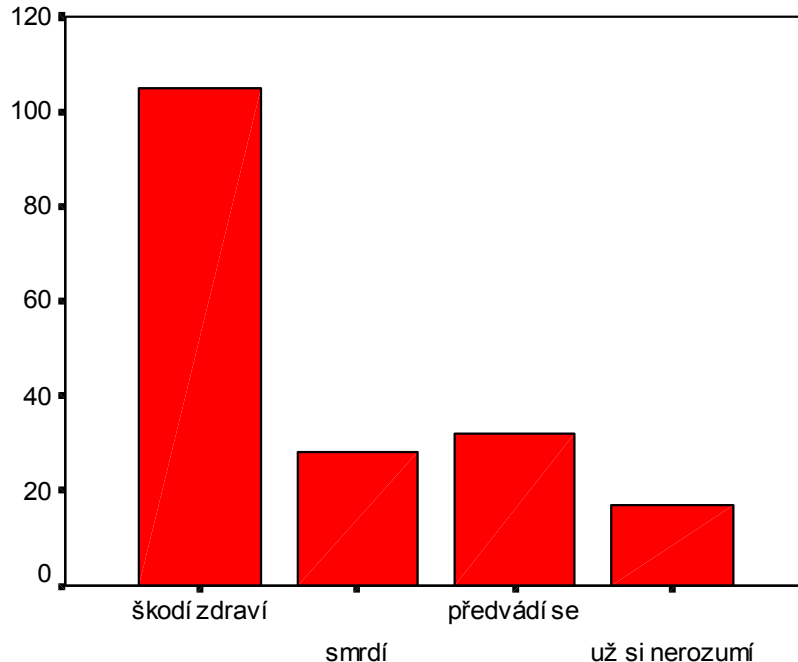
Otec má na kouření šestáků a deváťáků stejný vliv (když otec kouří, je větší pravděpodobnost, že bude kouřit i jeho dítě). Stejný vliv má i matka, ale daleko silnější je její vliv na dítě, které chodí do 6. třídy, než na dítě, které je už v deváté třídě. Pokud kouří otec, na chlapce a dívky to vliv nemá, ale pokud kouří jejich matka, má to značný vliv jak na chlapce tak na dívky.

O něco tolerantnější jsou děti ke svým kamarádům. Kouření u kamaráda či kamarádky vadí 47 % dětí. Všechny děti, které uvedly, že jim to nevadí, vybraly jako důvod, že to respektují a že je to každého věc. Kamarádi se navzájem ovlivňují stejně u šestáků i u deváťáků. Šestáci, kteří kouří, mají méně kamarádů, kteří také kouří, ale to je způsobeno pouze tím, že mladší děti obecně kouří méně.

Proč dětem vadí, když kouří jejich kamarádi, ukazuje následující graf.

Proč ti vadí, že tvůj kamarád kouří?

Graf 2 (183 platných odpovědí)

Graf 13. Důvod nelibosti vůči kouření kamaráda či kamarádky. Zdroj: ISS FSV UK, 2007

Dalo by se tedy říci, že děvčata se nechávají více ovlivňovat ke kouření než chlapci. 70 % chlapců, kteří kouří, uvedlo, že všichni nebo skoro všichni jejich kamarádi kouří, a 57 % chlapců, kteří nekouří, uvedlo, že všichni nebo skoro všichni jejich kamarádi nekouří. U děvčat byla situace ještě překvapivější. 97 % děvčat, která kouří, uvedlo, že všichni nebo skoro všichni jejich kamarádi kouří, a 46 % děvčat, která nekouří, uvedlo, že všichni nebo skoro všichni jejich kamarádi nekouří.

7.2.3 Znalosti týkající zákazů kouření

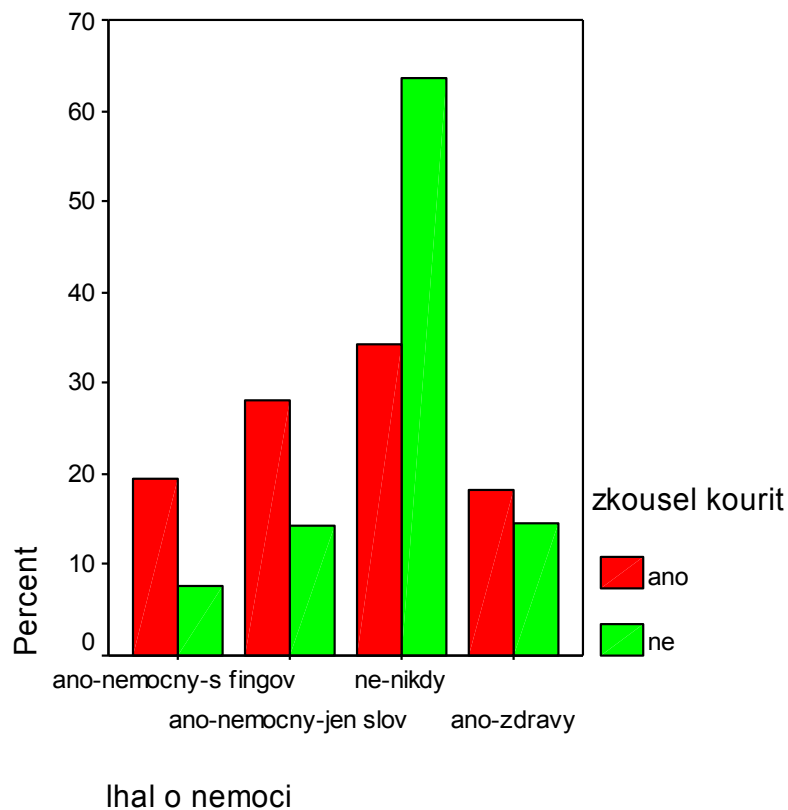
Předmětem zájmu bylo také to, jak dobře znají děti zákazy týkající se kouření, zda znají jejich konkrétní znění nebo zda považují kouření za zcela zakázané. Děti měly tedy určit, které z uvedených zákazů jsou správné. Na všechny otázky týkající se zákazů kouření odpovědělo správně jen 8 % dětí.

95 % správně určilo jediný platný zákaz – zákaz prodeje cigaret osobám mladším 18 let. 16 % dětí naopak označilo za zakázané všechny uvedené věci, například, že pro mladší 18 let je zakázáno kupovat si cigarety, že mladší 18 let vůbec nesmí kouřit (obojí označilo za platný zákaz přes 70 % dětí). Skoro polovina dětí se domnívalo, že do 18 let se nesmí kouřit na veřejnosti. To, že u sebe nesmí mít cigarety, si myslelo jen 35 % dětí.

Povědomí (či spíše nepovědomí) o tom, co je vlastně v případě nezletilých stran kouření zakázané, bylo u žáků ZŠ a gymnazistů téměř totožné.

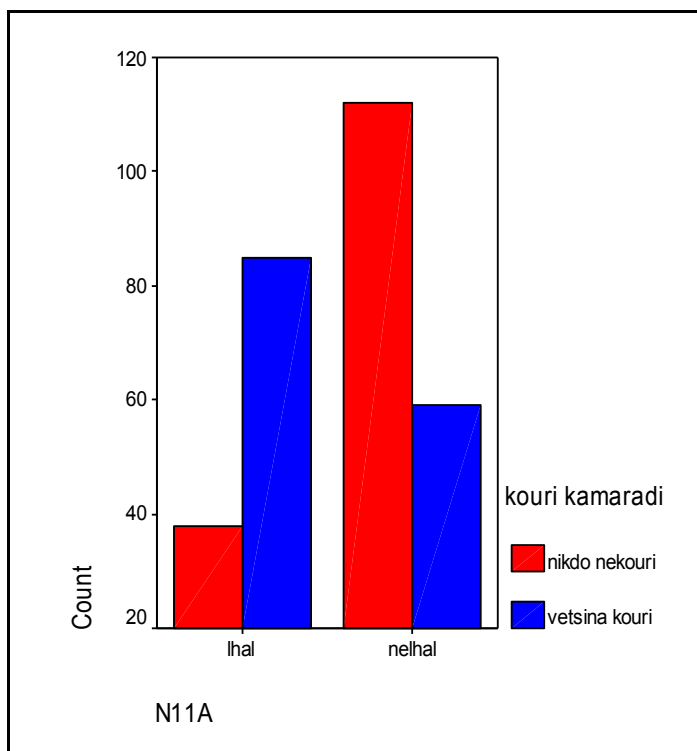
7.2.4 Znalosti zdravotních rizik kouření

Děti měly také napsat, jaká znají zdravotní rizika kouření. Přes 80 % správně uvedlo rakovinu nebo onemocnění dýchací soustavy, pouhých 8 % napsalo, že neví. Gymnazisté projevili větší znalosti v oblasti zdravotních rizik kouření. Pouze 4 % uvedla, že nemá ponětí o žádné nemoci způsobené kouřením. U žáků ZŠ nevědělo 15 % z nich. Rakovinu a nemoci dýchacích cest uvedli žáci ve třech čtvrtinách případů a gymnazisté v 86 %. Každý dvacátý pak shodně u obou skupin uvedl riziko cévních chorob. V uvádění konkrétních nemocí, které může kouření způsobovat, se chlapci a děvčata nelišili. Děti, které pravidelně nekouří, nebo přestaly, hodnotí vliv kouření na zdraví jako velmi negativní v 81 % případů. Pravidelní kuřáci pak tento názor zastávají jen přibližně ze dvou třetin.

Graf 14. Lhaní o nemoci a kouření. Zdroj: ISS FSV UK, 2007

Mezi kouřením a lhaním o nemoci se prokázala značná souvislost. Děti, které nikdy nezkoušely kouřit, také nelžou nebo to aspoň tvrdí. Ty, které někdy kouřily nebo kouří nadále, zřetelně předstírají nemoc mnohem častěji. Může to souviset s lhaním rodičům o svém kouření a když lze v jedné záležitosti, pravděpodobněji k tomu přibude i lhaní o nemoci a zkoušení, co všechno mu projde. Mezi spolužáky může být oceněn, že obalamutil rodiče.

Graf 15. Lhaní o nemoci a kouření u kamarádů. Zdroj: ISS FSV UK, 2007

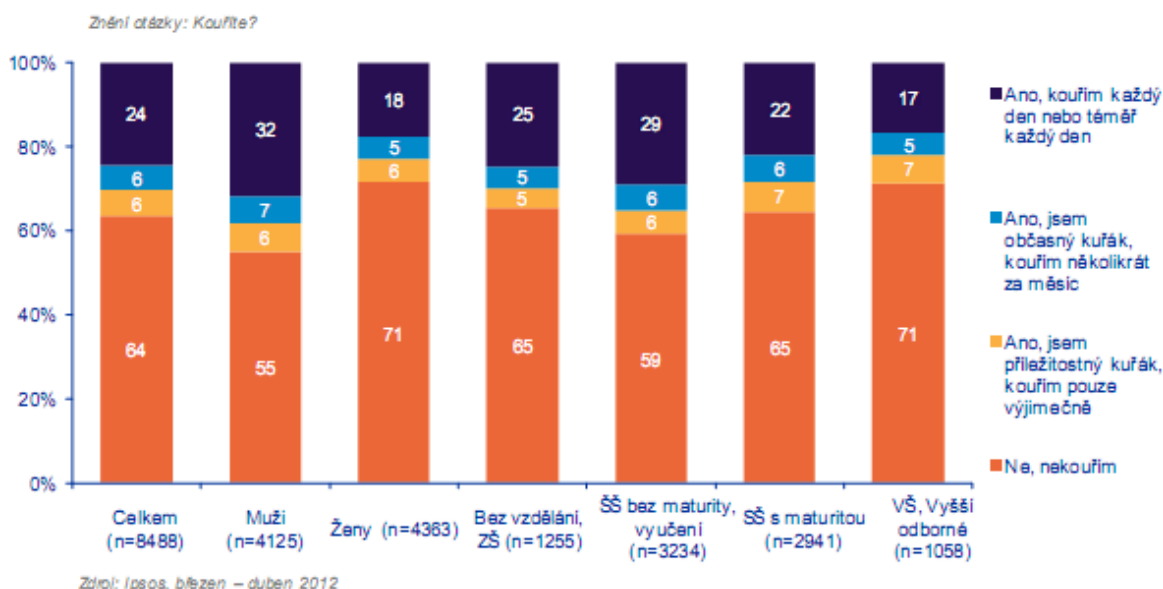
Součástí dotazníku pro kuřáky byla také otázka, jak by se rodiče zachovali, kdyby zjistili, že dotyčný kouří. Ti, z dotázaných kuřáků, kteří odpověděli, že by to rodičům sice vadilo, ale netrestali by je, častěji potvrzovali, že simulují nemoc. Výrazně méně těch, kteří kdy doma o nemoci lhali, je mezi dětmi, které by byly potrestané, kdyby se rodiče dozvěděli o kouření. Když se od sebe oddělily obě zkoumané věkové kategorie (6. a 9. třída), zjistilo se, že v šesté třídě se tento jev téměř nevyskytuje, zatímco v deváté je velmi výrazný.

Má-li se posoudit vliv vrstevníků, lze prohlásit, že zde jsou souvislosti snad ještě silnější než v případě rodičovského přístupu. Analýza potvrdila velice silnou závislost. Z grafu je jasně vidět, že doma více lžou ty děti, jejichž kamarádi vesměs kouří. Tyto závěry jsou opět platné pouze pro děti v devátých třídách a kvartách.

7.3 Výzkumy Ipsosu Tambor o kouření v ČR

V dubnu 2012 proběhl výzkum společnosti Ipsos Tambor za přispění studentů FSV UK přinášející čerstvé informace ke kouření v České republice. Výzkum byl proveden na neobyčejně velkém vzorku čítající 8488 respondentů a sběr dat probíhal metodou osobního dotazování respondentů prostřednictvím tazatelů společnosti Ipsos Tambor. Výzkum byl plně reprezentativní pro populaci ČR starší 18 let.

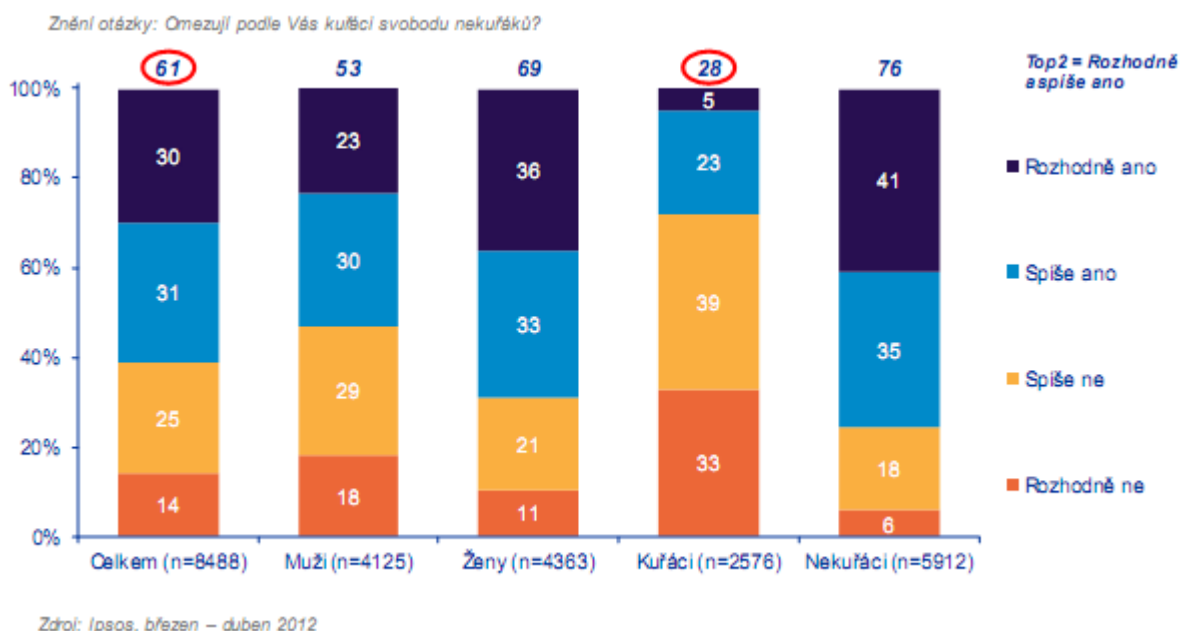
Jedním z hlavních zjištění byl podíl kuřáků, kteří si zapálí každý den nebo téměř každý den, jenž činí 24 %. K nekuřáctví se přihlásilo 64 % dotázaných, přičemž ostatní (12 %) přiznali kouření jen několikrát za měsíc nebo výjimečně. Podíl pravidelných kuřáků (24 %) se prakticky shoduje i s výzkumy Eurostat (25 %) a Eurobarometr (26 %). (Ve skupině s nejvyššími příjmy - mezi vrcholovými manažery, řediteli a vysokoškolsky vzdělanými odborníky bylo zjištěno jen 6 % kuřáků.)

Graf 1. Podíl kuřáků v různých skupinách. Zdroj: Ipsos Tambor, 2012

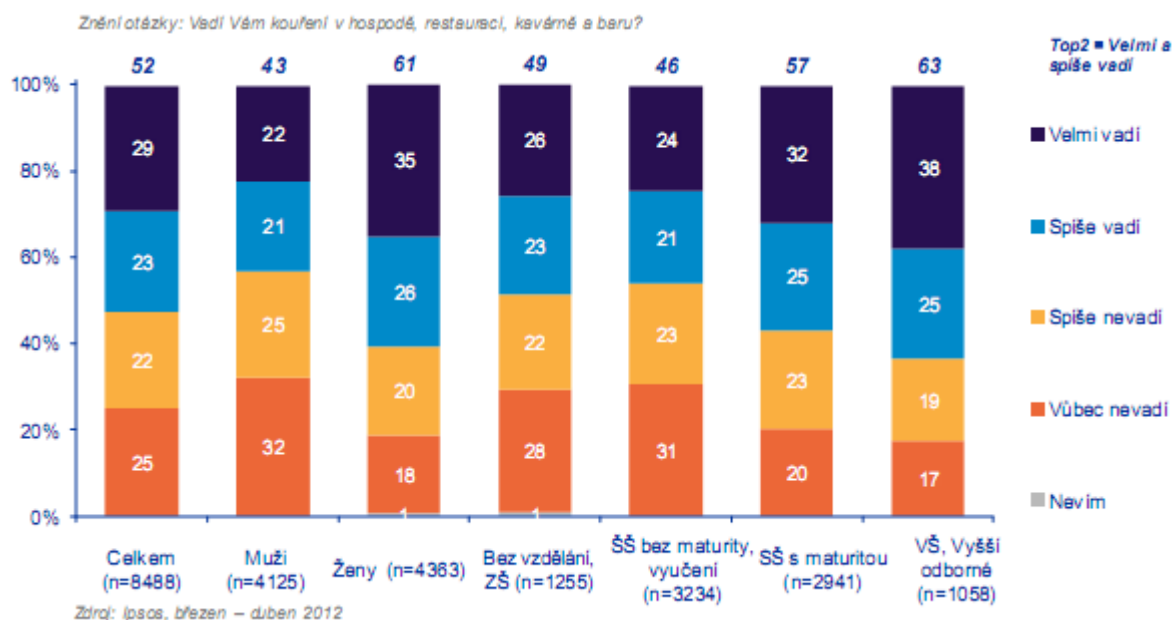
61 % Čechů se domnívá, že kuřáci omezují svobodu nekuřáků, a při dalších analýzách se potvrdilo, že si to myslí výrazně více žen (69 %) než mužů (53 %). Nekuřáci tolerují kouření jen ze zvyku a také proto, že jim nic jiného nezbývá. (Ipsos Tambor, 2012). Opačný postoj k problematice se prokázal mezi kuřáky a nekuřáky. Kuřáci v očích nekuřáků omezují jejich svobodu celkem v 76 % případů a téměř stejný podíl kuřáků (72 %) tvrdí, že svobodu nekuřáků neomezují. Tři čtvrtiny nekuřácké většiny tak zastává opačný názor než zhruba tři čtvrtiny kuřáků. Kuřáci si tak nechtějí připustit svůj vliv na omezování svobody lidí, kteří nesdílejí jejich kuřáckou vášeň, a svědčí to také o tom, že většina nekuřáků není chráněna nebo se necítí být chráněna před chováním kuřáků. Stát tedy v této oblasti selhává a není schopen poskytnout dostatečnou ochranu.

Velký rozdíl mezi muži a ženami v otázce omezování nekuřáků kuřáky je způsoben především tím, že mužů-kuřáků je mnohem více než žen-kuřáček. Na dvě kuřáčky připadají tři kuřáci (viz graf výše).

Graf 2. Názory na omezování svobody kuřáky. Zdroj: Ipsos Tambor, 2012

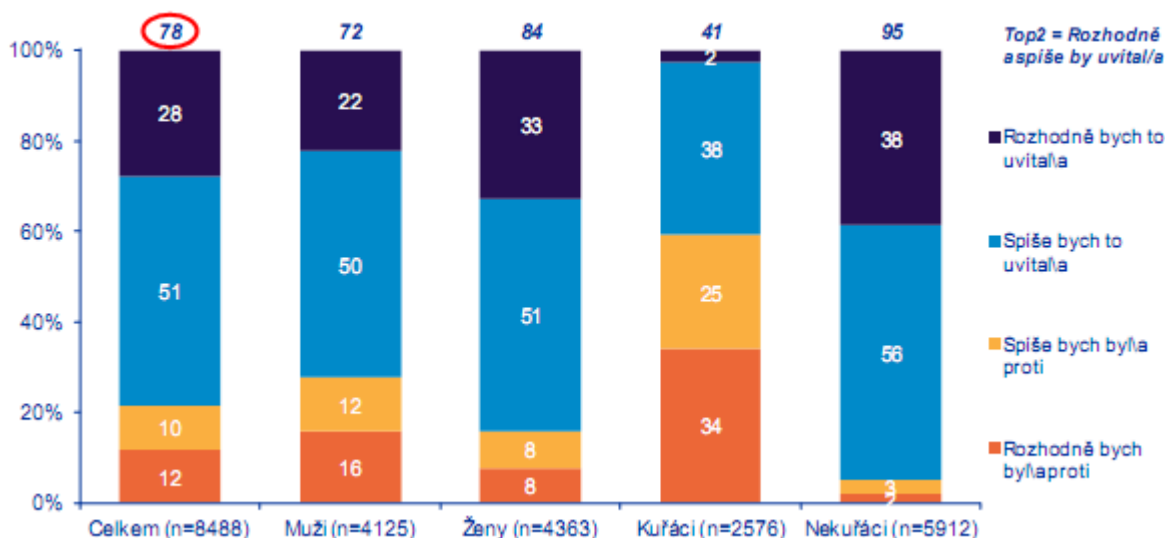
52 % Čechů vadí kouření v restauracích, výrazně více ženám (61 %) než mužům (43 %). Z toho lze usuzovat na větší vnímavost žen ke zdravotním rizikům, jež kouření způsobuje, nebo jde jen o prostý fakt, že je více nekuřáček než nekuřáků. Vzdělání zde hraje významnou roli, s rostoucím vzděláním roste i procento Čechů, jimž vadí kouření, zatímco lidem s vysokoškolským vzděláním to vadí v 63 % případů, středoškolákům s maturitou v 57 %. Relativně větší propad nastal u lidí bez maturity a vyučených (44 %) a u lidí se základním vzděláním nebo bez vzdělání, kterým to vadí v necelé polovině případů (49 %).

Graf 3. Názory na kouření v restauračních zařízeních. Zdroj: Ipsos Tambor, 2012

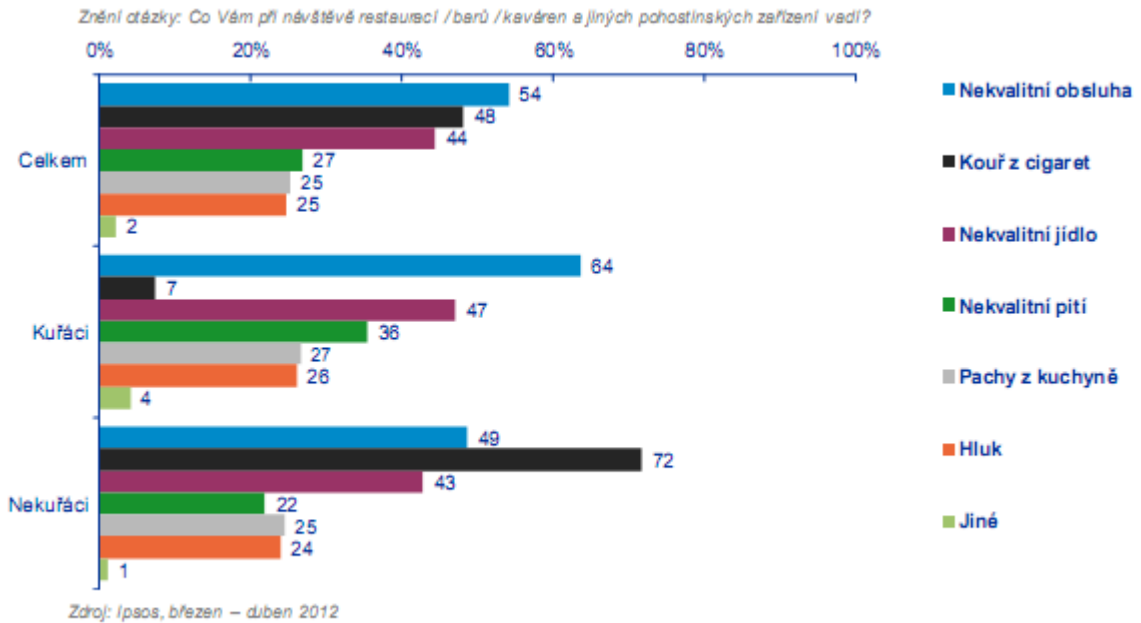
Počet těch, kteří jsou pro zákaz kouření v restauracích, postupně roste. Podle společnosti Median, která realizovala výzkum na podzim 2011, bylo pro zákaz kouření téměř 70 % Čechů, přičemž před čtyřmi lety to byla jen polovina. V roce 2007 podporovalo zákaz jen 13 % kuřáků, dnes s ním souhlasí téměř 33 % pravidelných kuřáků a 40 %, když se započítají i příležitostní kuřáci (Ipsos Tambor, 2012).

Znění otázky: Vyjádřete svůj postoj k zákazu kouření v restauracích

Graf 4. Postoj k zákazu kouření v restauracích. Zdroj: Ipsos Tambor, 2012

Silným argumentem pro zavedení zákazu kouření v restauracích, barech a kavárnách pro samotné provozovatele by měla být zjištění plynoucí z otázky zkoumající, co lidem vadí při návštěvě těchto zařízení. Nekuřákům, což je většina populace, vadí jednoznačně nejčastěji právě kouř z cigaret, jako důvod to uvedlo 72 % dotázaných, teprve pak nekvalitní obsluha (49 %) a nekvalitní jídlo (43 %). Kuřákům nejčastěji vadila nekvalitní obsluha (64 %), nekvalitní jídlo (47 %) a podstatně více než nekuřákům i nekvalitní pití (36 %). Důvod, proč si kuřáci spíše stěžují na nekvalitní jídlo a pití než nekuřáci, by mohl být mimo jiné také ten, že ze zdravotních výzkumů plyne, že kouření způsobuje poškozování chuťových smyslů, proto tedy kuřáci mohou vidět problém právě zde.

Graf 5. Co vadí návštěvníkům restauračních zařízení. Zdroj: Ipsos Tambor, 2012

Z výsledků výzkumu vyplývá, že restaurace častěji navštěvují muži a útrata kuřáků i nekuřáků za návštěvu restaurace je shodná. Po zavedení zákazu kouření by nedošlo k poklesu návštěvnosti, protože pro kuřáky je kouření jen doplněk a do restauračních zařízení nechodí kvůli kouření, ale kvůli jídlu, přátelům, pití a atmosféře. Naopak by bylo možné očekávat nárůst návštěv až o 6 %. Po zavedení zákazu by podle vyjádření respondentů 15 % nekuřáků začalo častěji navštěvovat restaurační zařízení, zatímco by prý 14 % kuřáků chodilo méně. Přestože jde o vyjádření „co by, kdyby“, má vypovídací hodnotu, a protože je nekuřáků více, znamenalo by to zvýšení tržeb provozovatelů takových zařízení. To potvrzují i výzkumy ze zahraničí, které proběhly před i po zavedení zákazu kouření v jednotlivých zemích a došlo by k zlepšení zdraví jak kuřáků, tak nekuřáků, kteří by tak byli v restauracích více chráněni.

Pravděpodobně by také došlo ke snížení průměrného počtu vykouřených cigaret a snížení počtu kuřáků. Tabákovým firmám proto zákaz kouření

v restauracích spíše uškodí – spotřeba se sníží, navíc by zřejmě klesl i počet mladistvých, kteří si svou první cigaretu zapálí v restauraci s kamarády. (Česká republika je v podstatě již jednou z posledních zemí v Evropě, která nemá omezeno kouření v restauracích.)

7.4 IPSOS Tambor: mladí 18-22 a kouření

V České republice je ve věku 18-22 let celkem 53 % kuřáků (27 % kouří každý den nebo téměř každý den, 11 % občasně a 15 % příležitostně).

Kdo by očekával stejné podíly mladých kuřáků a kuřaček, jako je tomu u dospělé populace, ten by se mýlil. Zatímco v dospělé populaci je výrazně více mužů kuřáků, zde je podíl chlapců a dívek prakticky vyrovnaný, ba dokonce lehce vyšší ve prospěch dívek kuřaček. Ke kuřáctví se jich přihlásilo 54 %, zatímco chlapců „jen“ 52 %. Vliv vzdělání respondentů se ukázal jako významný, byť v této věkové kategorii je vzdělání ještě často neuzavřené a lze hodnotit jen ukončené vzdělání. Obecně by se dalo prohlásit, že s rostoucím vzděláním klesá podíl kuřáků, jenže to tak úplně neplatí bez výjimky, kterou tvoří mladí se základním vzděláním. Podíl kuřáků s tímto vzděláním je stejný jako u středoškoláků s maturitou (50 %), protože většina mladých v této kategorii ještě studuje střední školu a má tedy základní vzdělání a nebo mají již středoškolské vzdělání za sebou. Nejvíce kuřáků (66 %) je mezi vyučenými, naopak nejmenší podíl kuřáků byl zaznamenán u mladých s dokončeným vysokoškolským vzděláním bakalář, kde kouří 32 %, nutno však podotknout, že jejich počet ve vzorku byl velmi marginální a to pouhá 2 %. To je dáno především tím, že počet dostudovaných bakalářů v kategorii 18-22 let je minimální s ohledem, že to je možné skoro jen ve 22ti letech vzhledem ke klasické délce vzdělání v České republice. Zda bude člověk v této kategorii (18-22 let) kouřit nebo ne, je také podstatně způsobeno kuřáctvím či nekuřáctvím jeho rodičů. Rodiče nekuřáci mají relativně častěji také nekuřící dítě (62 %). V rodinách, kde kouří alespoň jeden rodič, je nekuřáků jen 38 %. Vliv příjmu u lidí 18-22 let, kde dělicím číslem je zde cifra 8 000 Kč (rozdělujeme se příjem do 8 000 Kč a nad 8 000 Kč), je také nezanedbatelný. Obecně lze

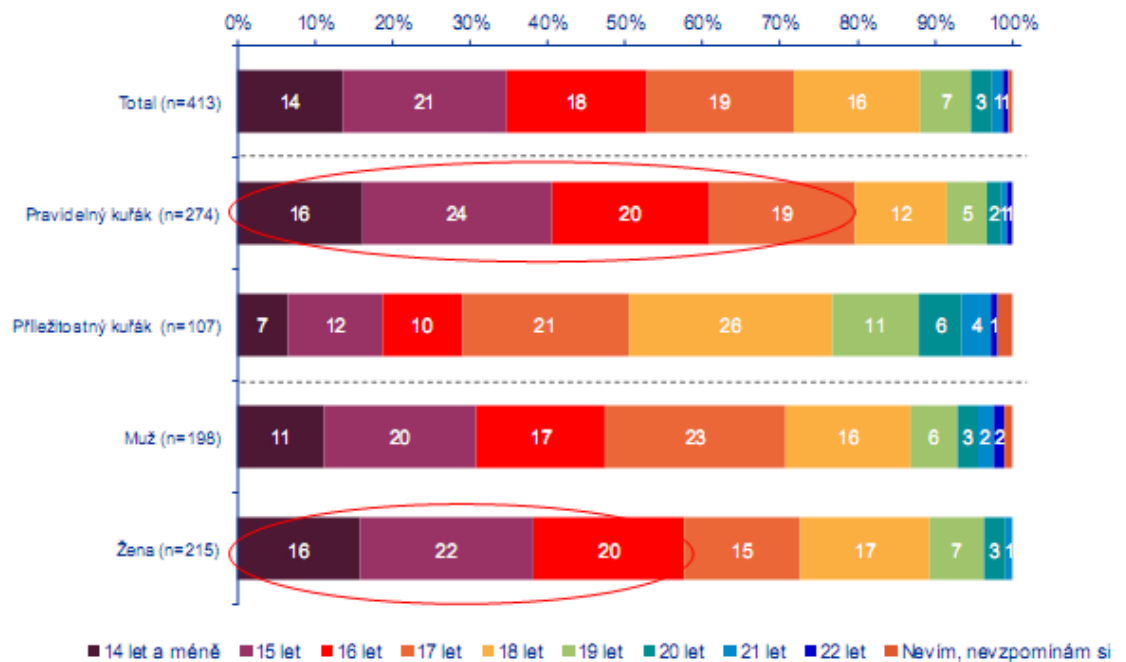
v populaci tvrdit, že se vzrůstajícím příjmem klesá podíl kuřáků. Tady je situace zcela opačná a mezi mladými s vyššími příjmy je relativně více kuřáků, ale nutno přihlídnout, že vyšší příjem zde mají obvykle lidé s ukončeným vzděláním, ať již s výučním listem nebo maturitou.

Průměrný věk při vyzkoušení první cigarety je 14,1 let. U pravidelných a silných kuřáků je to o pár měsíců dříve (13,8 let), příležitostní kuřáci mají svou první zkušenost s cigaretou průměrně ve 14,4 letech. Celých 15 % chlapců má svou první cigaretu v 11ti letech a méně oproti 11 % stejně starých dívek. Postupem času je ale děvčata dohánějí a ve 13ti letech je prakticky stejný podíl chlapců a děvčat s touto zkušeností (36 %). Dívky vyzkoušejí první cigaretu později než chlapci, ale začínají dříve pravidelně kouřit.

58 % dívek se stalo pravidelnými kuřačkami ještě před 16. rokem věku, chlapců pravidelných kuřáků před 16. rokem věku bylo o něco méně (48 %). Obecně začne před 18. rokem věku s pravidelným kouřením 79 % pravidelných kuřáků.

Znění otázky: Kolik Vám bylo let, když jste začal/a pravidelně kouřit?

Odpovídají ti, kteří v současné době kouří pravidelně (každý den nebo občas) nebo v minulosti pravidelně kouřili, ale přestali.

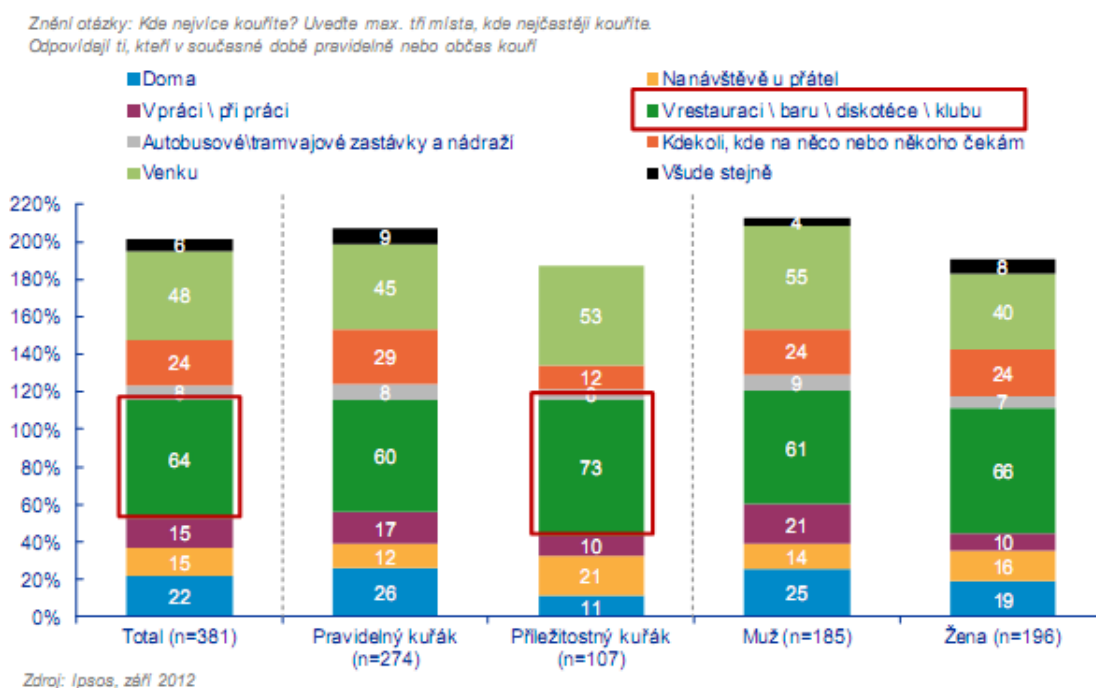
Zdroj: Ipsos, září 2012

Graf 6. Věk počátku pravidelného kouření. Zdroj: Ipsos Tambor, 2012

Nejde jen o to, v kolika začnou mladí lidé kouřit, ale v jakých sociálních prostředích to provozují a kde všude je jim to umožněno. V dotazníku měli kuřáci uvést maximálně tři místa, kde nejvíce kouří. Mladí kuřáci nejčastěji kouří v restauracích, barech, diskotékách a klubech (64 %) a příležitostní kuřáci právě zde kouří ještě častěji (73 %). Tato zařízení tak jednoznačně podporují mladé lidi v kouření. Z výzkumu vyplývá, že pokud by v těchto zařízeních platil zákaz kouření, nezačala by podle vlastních slov vůbec kouřit čtvrtina (24 %) pravidelných kuřáků a polovina (51 %) příležitostných kuřáků. Přibližně polovina kuřáků (48 %) nejčastěji kouří venku, další místa s nepatrným odstupem obsadily odpovědi „kdekoli, kde na někoho čekám“ a „doma“.

Až na čtvrtém místě se umístil soukromý prostor každého jedince v odpovědi „doma“ (22 %). První tři nejčastěji místa jsou součástí veřejného prostoru a není-li tento prostor dostatečně definován a dostatečně vymezen,

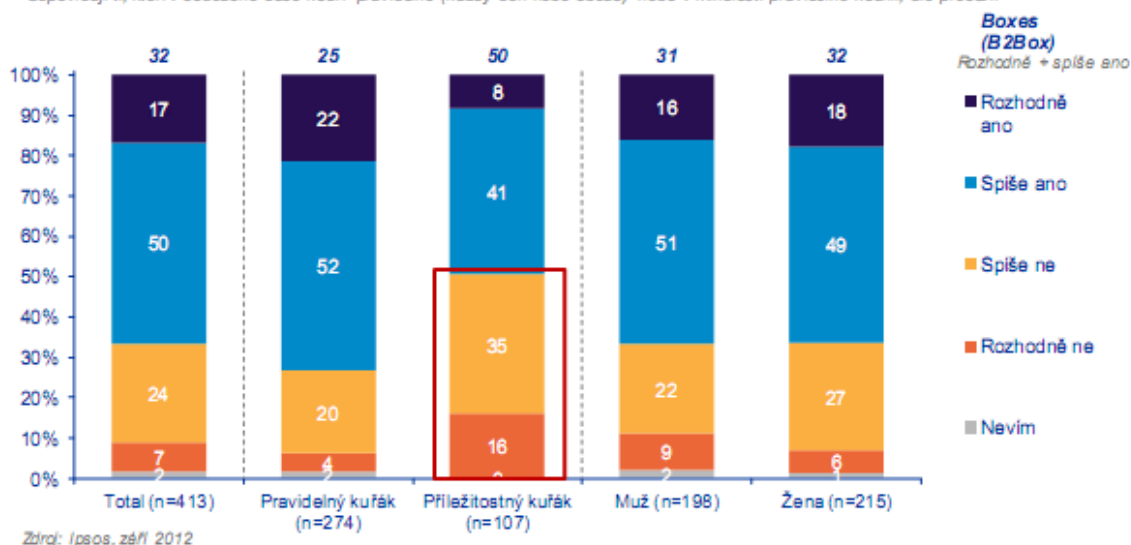
dochází k prolínání obou skupin - kuřáků a nekuřáků. Nekuřáci by měli být nejen teoreticky, ale především prakticky ochráněni před účinky kouření a kuřákům by mělo být umožněno oddávat se své závislosti bez toho, aby ohrožovali a obtěžovali ostatní. Ve většině států euroamerické společnosti je veřejný prostor definován jako nekuřácký, v České republice tomu tak není.

Graf 7. Místa, kde se nejčastěji kouří. Zdroj: Ipsos Tambor, 2012

Celkem 30 % z těch, kteří začali kouřit před 18. rokem věku a kouří pravidelně nebo občas a nebo v minulosti kouřili, pak uvedlo, že kdyby platil zákaz kouření v restauračních zařízeních, s kouřením by vůbec nezačali. Přestože se jedná o hypotetickou otázku „co by, kdyby“, mají informace z ní získané výpovědní hodnotu. Po zavedení zákazu kouření by čas a další výzkum ukázaly, do jaké míry do té doby hrály společenské podmínky a do jaké míry se jedná o alibismus kuřáků. Každopádně i pokles v řádu zlomku z těch 30 % by znamenal pokrok v boji s kouřením a v ochraně nekuřáků.

Znění otázky: Představte si, že by v době, kdy jste začal/a kouřit existoval zákaz kouření v barech/klubech/restauracích/diskotékách. Myslíte si, že byste stejně začal/a pravidelně kouřit? Odpovídejte ti, kteří v současné době kouří pravidelně (každý den nebo občas) nebo v minulosti pravidelně kouřili, ale přestali.

Graf 8. Názor kuřáků na začátek svého kouření, pokud by platil zákaz kouření v restauračních zařízeních. Zdroj: Ipsos Tambor, 2012

V evropském kontextu mohou být výsledky výzkumu porovnávány s Evropskou školní studií ESPAD 2011, která proběhla v 36 evropských zemích a zúčastnilo se jí přes 100 000 studentů ve věku 15-16 let. Podle této studie je v ČR 42 % školáků v tomto věku, kteří si za posledních 30 dní zapálili cigaretu, zatímco evropský průměr je o třetinu nižší.

Zdroj ESPAD 2011. Všechny údaje jsou v % (pokud není uvedeno jinak)

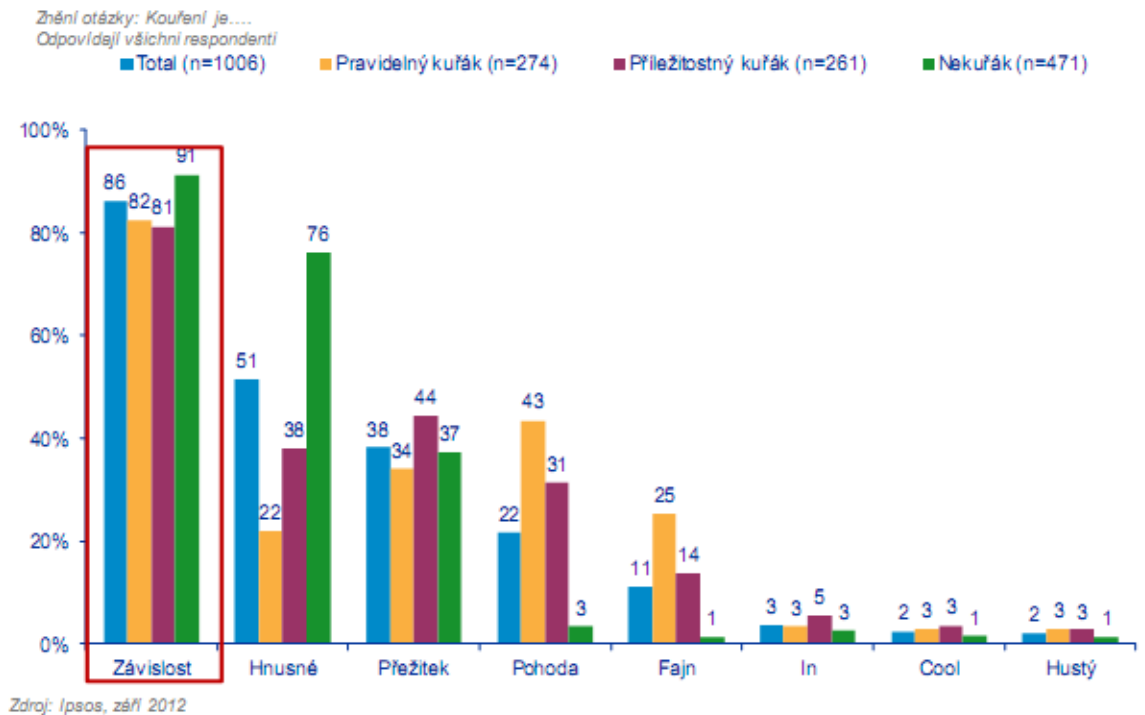
ZEMĚ	Kouření za posledních 30 dní	Pití alkoholu za posledních 30 dní	Pití většího množství alkoholu při jedné příležitosti za posledních 30 dní a)	Obsah alkoholu v nápojích (cl 100%) konzumovaných při poslední příležitosti	Pravidelné užívání marihuany	Pravidelné užívání jiných drog než marihuany b)	Pravidelné užívání uklidňujících léků bez předpisu	Pravidelné užívání těžkých léků
Lotyšsko	43	65	49	5,0	24	9	4	23
Česká republika	42	79	54	5,6	42	8	10	8
Chorvatsko	41	66	54	6,6	18	5	5	28
Bulharsko	39	64	48	4,0	24	10	3	4
Slovensko	39	60	50	5,3	27	7	4	10
Francie	38	67	44	..	39	10	11	12
Monako	38	69	39	..	37	11	14	15
Maďarsko	37	61	45	5,2	19	8	9	10
Litva	37	63	..	4,3	20	6	13	7
Itálie	36	63	35	4,1	21	6	10	3
Finsko	34	48	35	7,5	11	3	7	10
Německo	33	73	..	5,6	19	8	2	10
Lichtenštejnsko	32	66	..	5,1	21	8	2	10
Slovinsko	32	65	53	5,4	23	6	5	20
Faerské ostrovy	31	44	33	6,2	5	3	2	6
Rusko (Moskva)	31	37	24	3,8	15	5	2	9
Estonsko	29	59	53	6,0	24	8	8	15
Portugalsko	29	52	22	5,0	16	8	7	6
Rumunsko	29	49	36	3,1	7	5	3	7
Ukrajina	29	54	30	4,2	11	4	2	3
Polsko	28	57	37	5,3	23	7	15	8
Belgie (Flandry)	26	69	38	4,7	24	9	8	7
Dánsko	24	76	56	9,7	18	5	4	4
Kypr	23	70	44	4,5	7	7	11	8
Velká Británie	23	65	52	6,7	25	9	3	10
Malta	22	68	56	4,7	10	6	3	14
Řecko	21	72	45	4,2	8	5	9	14
Irsko	21	50	40	6,7	18	6	3	9
Švédsko	21	38	31	7,0	9	4	8	11
Srbsko	20	52	36	4,2	7	3	7	5
Bosna a Hercegovina	15	47	31	3,6	4	2	4	5
Moldávie	15	..	37	2,7	5	4	2	2
Norsko	14	35	30	7,1	5	2	4	5
Albánie	13	32	21	3,0	4	6	8	3
Černá Hora	12	38	27	3,3	5	5	5	6
Island	10	17	13	4,8	10	4	8	3
Průměr	28	57	39	5,1	17	6	6	9

a) Konzumace pěti a více nápojů při jedné příležitosti. Nápoj je sklenice/láhev/plechovka piva (ca 0,5l), sklenice/láhev/plechovka cideru (ca 0,5l), 2 sklenice/láhev alkoholických ochucených nápojů (cca 0,5l), sklenice vína (cca 1,5 dl), sklenice tvrdého alkoholu (cca 5 cl nebo míchaný koktejl).

b) Zahnuje amfetaminy, kokain, crack, extázy, LSD nebo jiné halucinogeny, heroin a GHB

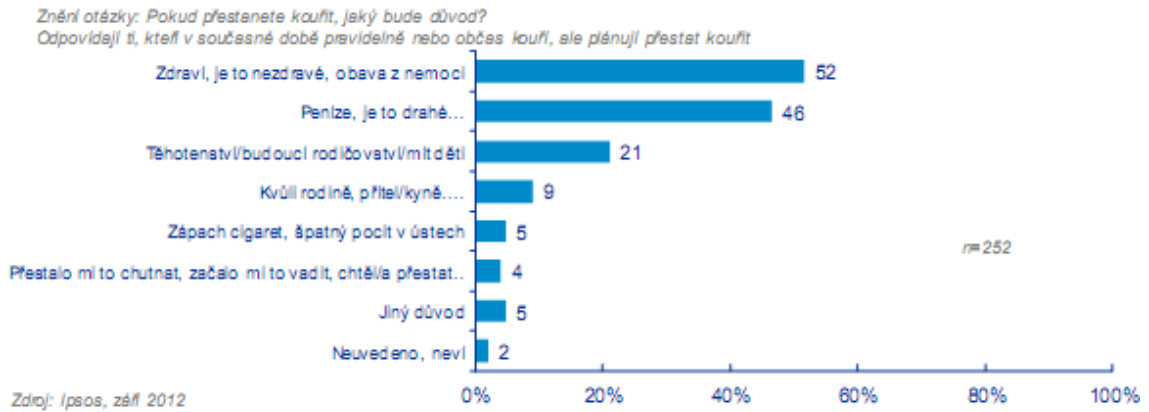
Tabulka 1. Kouření mladých v evropských zemích. Zdroj: Ipsos Tambor, 2013

Mladí lidé z výzkumu byli rovněž tázáni, co je podle nich kouření, a měli si zvolit z předem připravených možností. Nejčastěji uváděli, že je to závislost, a nekuřáci to uváděli relativně častěji než nekuřáci, což je paradoxní, vzhledem k tomu, že sami nekouří a onu závislost mohou posoudit jen jako vnější pozorovatelé. Přestože procento kuřáků není významně nižší, je pro ně těžší prohlásit kouření za závislost. Z dalších možností se na druhém místě umístil názor, že kouření je hnusné, především díky nekuřákům, kteří zvolili tuto možnost ve třech čtvrtinách případů. Našli se i kuřáci, kteří prohlásili kouření za hnusné, byla to celá jedna pětina kuřáků. Bylo by zajímavé zjistit, kolik z těchto kuřáků také odpovědělo, že je to závislost, protože tím by se přiznali, že by s kouřením rádi přestali, ale že kvůli závislosti se jim to nedaří. Kouření jako přežitek vidí přibližně čtyři mladí lidé z deseti a relativně nejvíce takových je mezi příležitostnými kuřáky. Jako pohodové kouření označuje kouření jen 43 % pravidelných kuřáků, ale jen necelá třetina příležitostných. To je překvapující, protože by se dalo předpokládat, že kouření si budou více užívat příležitostní kuřáci, kteří nejsou tolik závislí a o to „cenněji“ / příjemněji by tak mohli chvílky s cigaretou vidět. A nakonec jako „fajn“ vidí kouření 25 % pravidelných kuřáků oproti zhruba polovičnímu procentu příležitostných kuřáků.

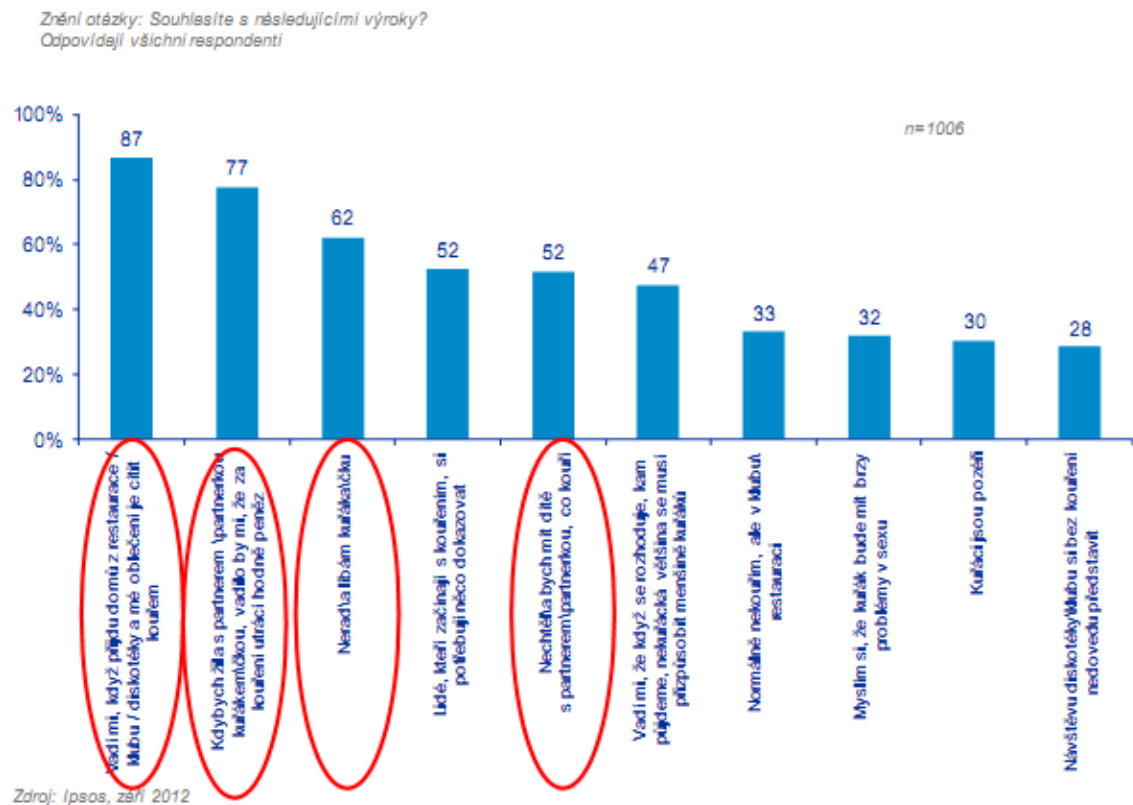

Graf 9. Vnímání kouření. Zdroj: Ipsos Tambor, 2012

Mladí lidé by přestali kouřit ze zdravotních důvodů a to přibližně v polovině případů. Druhým nejčastějším důvodem pro skoncování s kouřením by byla finanční náročnost kouření, která jim připadá značná. Každý pátý by skončil kvůli budoucímu rodičovství. Další důvody již mají marginální zastoupení, každý desátý by přestal kouřit kvůli rodině nebo přítelkyni a mezi naprosto okrajové důvody lze zařadit „zápach z cigaret nebo špatný pocit v ústech“, že jim „přestalo kouření chutnat, začalo to dotyčnému vadit a chtěl přestat“ a jiný důvod. Dva nejčastější důvody tedy byly osobní - zdraví a peníze, teprve hodně daleko za nimi byl první vnější důvod (přítelkyně).

Graf 10. Důvod pro skoncování s kouřením. Zdroj: Ipsos Tambor, 2012

Graf 11. Názor na výroky o kouření. Zdroj: Ipsos Tambor, 2012

Z mnou provedených analýz mladých kuřáků dále vyplývá, že cigaretu zatím nezkusilo 14 % mladých mezi 18 a 22 lety a bývalí kuřáci tvoří 19 % nekuřáků.

Zatímco ve skupině těch, kteří nikdy nezkusili cigaretu, je stejný podíl mužů i žen, podíl mužů mezi těmi, kteří zkusili cigaretu, je 54 % a z bývalých kuřáků je 43 % mužů. Z toho vyplývá, že cigaretu ochutná mezi 18 a 22 lety více mužů než žen a více žen přestane kouřit (57 %).

Mezi kuřáky, kteří vykouří do pěti cigaret denně, je mírná převaha žen (56 %). Podle dat je mezi pravidelnými kuřáky i příležitostnými kuřáky mírná převaha žen (52,6 % respektive 51 %).

Z mnou provedených analýz mladých kuřáků vyplývá, že relativně nejvíce pravidelných kuřáků (vzhledem k ostatním regionům) je v Praze, karlovarském, ústeckém a královehradeckém kraji a nejméně jich je v moravskoslezském a plzeňském kraji. Relativně nejvíce příležitostných kuřáků je pak ve zlínském a v moravskoslezském kraji.

Velikost místa bydliště se ukázal jako ještě významnější faktor. Relativně nejméně pravidelných kuřáků je v místě bydliště s méně než 1 000 obyvateli a naopak relativně nejvíce jich lze nalézt v bydlištích, která mají více než 100 000 obyvatel.

Významně nejvíce mladých, kteří nikdy neokusili cigaretu, je v místech bydliště s 20 000-100 000 obyvateli.

Většina pravidelných kuřáků začala kouřit, když jim bylo méně než 16 let. Čím dříve dítě začne pravidelně kouřit, tím je pravděpodobnější, že pravidelným kuřákem zůstane. Z těch, kteří začali kouřit pravidelně před 16. rokem, dnes pravidelně kouří 78 %, zatímco z těch, kteří začali pravidelně kouřit později, mezi 16. a 18. rokem, dnes pravidelně kouří 63 %.

Při analyzování důvodů, proč přestali bývalí kuřáci kouřit, se ukázaly rozdíly mezi muži a ženami. Muži mnohem častěji uváděli, že přestali kouřit kvůli tomu, že to bylo drahé, ale to je vcelku pochopitelné, protože mezi muži je

více silných kuřáků. Avšak to lze spíše prohlásit o celé populaci, nikoli o věkové skupině v tomto výzkumu (18-22 let). Mezi mladými jsou rozdíly mezi muži a ženami jen relativně malé. Rozdíl v těchto datech však není vidět, protože je zde poměrně jednoduše nastavena hranice počtu vykouřených cigaret, kdy jsou jen jen kategorie 0-5 cigaret a 6 a více cigaret denně. Kvůli penězům přestali respondenti kouřit relativně častěji, pokud bydleli v místě bydliště do 1 000 obyvatel a dále v bydlišti do 5 000 obyvatel.

V rodinách, kde dříve kouřil aspoň jeden rodič, byl častějším důvodem pro přestání důvod zdravotní.

Mezi počtem vykouřených cigaret za den a kouřením rodičů se ukázala silná závislost. V rodinách, kde aspoň jeden rodič kouří, je mnohem menší podíl slabších kuřáků (do 5 cigaret za den kouří 34 %) oproti dětem z nekuřáckých rodin (59 %) a rodinám, kde dříve kouřil aspoň jeden z rodičů (57 %). Totéž platí pro mladé kuřáky s průměrně 6 až 10 cigaretami za den, ale v mnohem menším rozsahu, kdy rozdíl mezi rodinami, kde kouří aspoň jeden rodič, a těmi nekuřáckými je pouze 7 procentních bodů (30 % a 23 %).

V této věkové kategorii jsou přece jen menší rozdíly mezi muži a ženami, sice je menší převaha žen (45 %) s maximálně 5 cigaretami za den oproti 39 % mužů s max. 5 cigaretami za den, ale mezi nejsilnějšími kuřáky (20 cigaret denně a více) je stejný podíl mužů i žen. Jediný další významnější rozdíl mezi muži a ženami je při denní spotřebě 16-20 cigaret, kdy takových mladých mužů je dvakrát více než žen (11 % resp. 5 %). Dále je relativně nejvíce kuřáků v bydlišti s max. 1 000 obyvateli.

Význam sociálního prostředí lze odhalit v odpovědích na otázku, co je přiměřelo k tomu, že začali pravidelně kouřit. Na prvním místě (56 %) se umístil důvod, že to byla společnost kamarádů, kde většina kouřila, na dalších místech se umístilo „uklidňovalo mě to“ (49 %) a „chutnalo mi to“ (43 %). Význam vrstevníků, party, spolužáků a kamarádů se ukázal jako rozhodující, ale nelze tomu přiřadit přemrštěný význam, když si uvědomíme, že respondent mohl uvést více důvodů a na dalších místech se umístily psychické záležitosti (chuť

a uklidnění). Společnost většiny kouřících kamarádů se ukázala přibližně stejně významná jak u pravidelných, tak u příležitostných kuřáků.

Relativně nejvíce pravidelných kuřáků žije v dvoučlenné domácnosti (44 %). Zajímavostí je, že čím početnější domácnost, tím je v ní více nekuřáků. Nejedná se o nijak silnou závislost, spíše je naznačena tendence (39 % nekuřáků žije v jednočlenné domácnosti a v domácnosti s 5 členy je nekuřáků 52 %). Relativně nejvíce kuřáků je v jednočlenných a dvoučlenných domácnostech. V počtu vykouřených cigaret už tento vliv slábne, a druhý nejvyšší podíl kuřáků s 20 a více cigaretami lze nalézt právě v domácnostech s 5 a více členy.

Hlavním cílem tohoto výzkumu bylo zmapovat situaci ohledně kouření ve specifické kategorii mladé populace a přinést objektivní a relevantní závěry ke společensky hojně diskutovanému kouření na veřejných místech jako jsou restaurace, bary a diskotéky. Výzkum byl realizován skupinou studentů Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze a společností Ipsos Tambor v České republice v září 2012. Sběr dat probíhal metodou CASI – dotazováním respondentů prostřednictvím online panelu společnosti Ipsos a zúčastnilo se jej 1006 respondentů z celé ČR. Výzkum byl plně reprezentativní pro populaci ČR ve věku 18-22 let a navazuje na předcházející výzkum postojů Čechů ke kouření, který byl proveden na vzorku 8488 respondentů (Ipsos Tambor, 2012).

8 Hloubkové rozhovory ke kouření u mladých lidí

Původní idea, že provedu rozhovory se dvěma věkovými kohortami 15 - 20 let a 25-30 let nebyla naplněna, protože jsem nedokázal sehnat dostatečný počet mladších kuřáků. Nakonec jsem rád, protože je výzkum doplňkem výzkumu mladých z Ipsosu Tambor 18-22 let. Také jsem si musel určit, zda mám provádět rozhovory s lidmi, které znám nebo kteří znají někoho, koho znám, a nebo zda se obrátit na cizí lidi. Zvolil jsem první možnost nejen kvůli tomu, že by to mohlo být snazší, ale také kvůli tomu, že jsem předpokládal u takových lidí větší otevřenost a upřímnost. Výběr respondentů proběhl na základě kontaktování mých přátel a známých, kteří mi případně někoho doporučili. Takový výběr metodou snowball však měl svá omezení, protože drtivá většina mých přátel jsou nekuřáci a setkal jsem se i s odmítnutím účasti na výzkumu, ale to byla spíše výjimka a nejednalo se o nikoho blízkého.

Účastníky jsem seznámil se svou představou podoby rozhovoru, kde jsem požadoval otevřenost a schopnost mluvit k tématu. Otázky jsem rozčlenil do několika oblastí a každou jsem se snažil důkladně zmapovat. Rozhovory proběhly vždy formou osobního setkání s dotyčným v pokud možno klidném prostředí, přesto rozhovory probíhaly na různých místech (v bytě, na zahradě, v kanceláři, v učebně, v parku, na lavičce a v restauraci).

Ze všech rozhovorů byl pořízen zvukový záznam se souhlasem dotazovaných. Rozhovory trvaly různou dobu (35 až 60 minut) a trvaly vždy do vyčerpání mé osnovy. U každé oblasti jsem nechával prostor na vyjádření, dokončení řeči a přerušoval jsem jen minimálně, když jsem potřeboval něco vyjasnit nebo doplnit. Ke konci byl dán prostor, aby se vyjádřili sami k tomu, co buď nezaznělo nebo co by chtěli zdůraznit, co by nemělo být opomenuto apod. a to také bylo zaznamenáno.

Ve své analýze budu postupovat víceméně chronologicky podle toho, jak rozhovor probíhal a jak byla otevírána jednotlivá témata, přestože si uvědomuji, že vše souvisí se vším a nelze vypovídat o jednom jevu/vlivu bez ohledu na jiné okolnosti. Nejprve jsem se ptal na krátké popsání současného

kuřáctví, kdy měli dotazovaní sdělit, jak dlouho kouří a kolik cigaret denně vykouří, případně krátká rekapitulace jejich kuřáctví, co se týče množství spotřeby tabáku v dosavadním průběhu jejich kuřácké kariéry. Dále bych navázal jejich sociálním zázemím v té době, jestli rodiče kouřili či nikoli a jak byli vychováváni vzhledem ke kouření a jaký byl vliv ostatních členů rodiny.

Druhou, avšak neméně důležitou oblastí bylo sociální prostředí ve škole, kam docházel/a, vliv dětské party a také působení kamarádů.

Na úvod bych chtěl představit své účastníky výzkumu a podat jejich stručnou charakteristiku.

Kuba, 22 let, v současnosti nekuřák, kouřil příležitostně několik měsíců, skončil před pár měsíci, vyrůstá s matkou nekuřačkou, otec kouřil, ale rodiče se rozvedli, když byl docela malý (6 let).

Vojta, 30 let, kouří denně 15,5 roku, 5 až 10 cigaret denně, předtím trochu víc, matka silná kuřačka, otec nekuřák, chce přestat s kouřením.

Darja, 26 let, kouří 8 let, nekouří denně, průměrně 4-5 cigaret denně, vyrůstá s matkou a babičkou, které jsou obě kuřačky, chtěla by přestat jen v případě těhotenství.

Sylvia, 32 let, kouří většinu života od 15 let, před pár měsíci po 3 letech zase začala, předtím kouřila 45 denně, nyní asi 12 denně, oba rodiče kouřili, chce brzy přestat, v těhotenství by přestala určitě.

David, 28 let, kouří 10 let 10-20 cigaret denně, oba rodiče nekuřáci, chce omezit nejlépe přestat, ale hledá popud (možná těhotenství partnerky).

Vendy, 30 let, kouří asi 8 let 10-20 cigaret denně, předtím příležitostně, kouří jen otec, nechce přestat, v těhotenství by kouření omezila.

Radek, 21 let, kouří od 14/15 let, poslední roky obvykle 20 cigaret denně, kouří celá rodina, chce přestat do budoucna.

Lucka, 28 let, kouří od 14 let střídavě různé množství, dříve max. 8-10 cigaret denně, teď jednu za den, oba rodiče kuřáci, do budoucna chce přestat.

Honza, 29 let, kouří od 24 let, tedy 5 let, průměrně 12-15 denně, kouřila jen matka, on chce přestat.

Edita, 30 let, kouří příležitostně od 22 let průměrně asi 20 cigaret týdně, oba rodiče nekuřáci, v budoucnu chce kvůli případnému těhotenství přestat.

Zde předkládám osnovu svých rozhovorů:

- krátké nastínění současného stavu (jak dlouho kouří a kolik cigaret denně a vývoj kouření z hlediska kvantity)
- jak začal(a) kouřit a proč
- zjišťování podmínek, ve kterých vyrůstal(a) (vliv rodiny a kamarádů na kouření)
- zmapování začátků kouření (okolnosti, první cigareta)
- rozebrání motivace ke svému kouření a kouření ostatních lidí
- zhodnocení výhod a nevýhod, které mu/jí přináší kouření
- rozebrání postojů ke kouření v partnerském vztahu s (životním) partnerem/partnerkou a vzhledem k případnému těhotenství (jeho partnerky)
- reflexe pohledu ostatních lidí na respondentovo kouření, jak ovlivňuje kouření kontakt s okolím (rodiče, sourozenci, kamarádi, spolužáci, partner)
- jak ovlivňuje jeho/její kouření kontakt s okolím (rodina, přátelé, partner) a podíl kouřících a nekouřících kamarádů
- reakce kamarádů na začátky jeho/jejího kouření a jak berou kamarádi, že teď kouří
- popis vnímání svého kouření a vize kouření do budoucna
- pohled na ostatní kuřáky
- vliv respondentova kouření na navazování vztahů s ostatními lidmi
- názor na kouření na veřejných místech (veřejné prostory, restaurace) a na kouření doma
- dodatečné myšlenky, postřehy, úvahy respondentů.

V rozhovorech se ocitly pestré případy kuřáků s různorodými návyky, názory, zkušenostmi i preferencemi. Jsou zde silní kuřáci s denní spotřebou

mezi 10 a 20 cigaretami, několik středně silných kuřáků s denní spotřebou mezi 5-10 cigaretami, dále pak příležitostní kuřáci s nepravidelným počtem cigaret (v průměru 3-5 denně) a jeden bývalý příležitostný kuřák a jeden téměř bývalý kuřák, který kouření omezil na jednu cigaretu denně. Přibližně polovina z nich jsou právě silní kuřáci s denním počtem vykouřených cigaret mezi 10-20. Dva kuřáci začali relativně pozdě, jeden ve 24ti letech a jedna ve 22 letech, což je vzhledem k začátkům kouření v populaci spíše raritou. Pět z deseti účastníků má vysokoškolské vzdělání a dva studují vysokou školu.

8.1 Začátky kouření

Při mapování začátků kouření jsem se setkal s obtížemi, kdy si někteří kuřáci nepamatovali svou první cigaretu, buď proto, že to bylo velmi dávno, nebo z jiných důvodů.

Úvodní otázka do této oblasti, kdy se měl respondent přesunout v čase k začátkům svého kuřáctví zněla: Jak jsi začal/a kouřit a proč? Tato část byla nejobsáhlejší (nejčlenitější) z celého výzkumu a k utvoření co nejvíce komplexní představy o tomto podle mě obecně nejdůležitějším období v kuřácké kariéře jsem použil více doplňujících otázek.

Je těžké určit, který vliv nebo vlivy sehrály tu zásadní roli v tom, že respondent začal kouřit, i právě proto, že vlivy obvykle působí současně spolu a je obtížné rozlišit, co je výsledkem právě toho či onoho. Každopádně je lze rozlišit na vlivy sociální a psychické.

Vlivy ze sociálního prostředí hrají v začátcích kouření naprosto zásadní roli a lze je označit za určující.

Většina dotazovaných (7 z 10) pochází z rodiny, kde minimálně jeden z rodičů kouřil. U tří z nich kouřili oba rodiče, čtvrtý vyrůstal s kouřící matkou i babičkou.

Jeden z nich se k začátku a důvodu kouření vyjádřil takto:

„Jednoduše, byl jsem z kuřácké rodiny, ale to nebyl spouštěcí syndrom, byli to spolužáci na základní škole a vlastně, co si budeme povídat, bylo to opravdu z frajeřiny, chodili jsme o velký přestávce, učili se kouřit stylem, nikomu to nechutnalo v té době, ale kdo měl prostě cigaretu v ruce v té době, tak jako si připadal nějaký ...drsnej nebo když to řeknu takhle...vždycky se ta třída rozpinkovala na nějaký části a pokavad' by člověk nekouřil, tak by nezapadnul, takže to v podstatě dá se říct k tomu byl člověk dá se říct donucenej.“ (Vojta) Vojta je typickým příkladem spolupůsobení vlivu rodiny a sociálního okolí, kdy jednak viděl, jak se doma kouří (matka je silná kuřačka) a kdy ho situace ve třídě „vehnala“ do náruče kouření, pokud chtěl zapadnout. Vliv sociálního prostředí ve škole lze vidět na dalších jeho výpovědích. *„Řekl bych stejně tak 80 až 90 % lidí stejně tam kouřilo, ... ale kdo nekouřil, tak prostě nebyl jakoby v té partě, nebyl uznávaným když to řeknu takhle.“*

Vojta nebyl jediným případem, kdo vyrůstal v prostředí, kde se spolužáci dělili na kuřáky a nekuřáky, byla to také Darja a přestože kouření nebylo tím hlavním dělítkem, bylo součástí skupinky „bohatých“.

„A ti lidi, kteří byli in v té třídě, u nás to bylo spíš rozdělený na ty bohatý a ty chudý, kdo chtěl být uvnitř té skupiny, tak ne, že by musel kouřit, ale prostě musel se účastnit toho jejich života, že jo, tak protože tyhle lidi kouřili, tak prostě jít ven s nima, že jo. Ty kteří byli in, to byli kuřáci a to byli ty bohatý, takový ty nanyňky prostě s drahým oblečením, že jo a ty kluci, který se kolem nich motali, jo? Tak to bylo takový to jádro té třídy a taky ti outsideři, tak ti nekouřili.“

Silvia byla také členkou kuřácké party a svou zkušenost popisuje takto: *„Pohybovala jsem se spíš v kuřácký partě, takže tam byli obvykle jenom kuřáci, na střední bylo 17 kuřáků ze 30 studentů, takže in bylo kouřit, taky jsme pozdějc přišli na to, že to je samozřejmě blbost, ale to bylo těžký jako...“*

Radek se o tlaku svých vrstevníků přímo nevyjadřuje, ale své začátky popisuje takto:

„Začal jsem z frajeřiny, že všichni, tak já taky, moje blbost, ve 14 ti jsem začal, první cigareta dávno, asi 6. třída, celá třída si koupila krabičku a dala si.“

Tazatel: „A další důvody?“ Radek: „U mě kouří celá rodina a další důvod, že jsem po tom asi prahnul... zbytečně.“

Edita uvedla, že „nekuřáci byli na okraji třídy, ale oni byli soudržní.“ Tazatel: „Záviděla jsi jim?“ „Nezáviděla, nechtěla jsem v tu dobu kouřit, byla jsem proti kouření, vnímala jsem to jako sociální fenomén.“

Uvedl jsem všechny případy, kdy se dotazovaní vyjadřovali k nastavení prostředí ve škole mezi spolužáky, u ostatních, bylo-li takové rozdělení, tak jej v našem rozhovoru nereflektovali, ale myslím, že kdyby to takto bylo, že by to vypověděli.

Spojujícím článkem těchto dotazovaných zůstává fakt, že prakticky všichni pocházejí z kuřáckých rodin, kde nejčastěji oba rodiče (3 ze 4 případů) byli silní kuřáci, u Vojty to byla jen matka. Zvláštností zůstává větší či menší tlak ze strany vrstevníků spolužáků na děti z takového prostředí a nelze posoudit, zda je to pouze shoda okolností či nikoli.

Dotazovaní vyrůstající v nekuřáckém prostředí se dostali ke kouření jinými cestami.

Konkrétně se jedná o Kubu, Davida, Editu. Kubův otec sice byl kuřák, ale rodiče se rozvedli v jeho předškolním věku, nestýkal se s otcem a svou zkušenost s kouřením měl „až“ v 17ti či 18ti letech. Kuba se dostal ke kouření přes několik faktorů, které po sobě následovaly. Jednak jeho nejlepší kamarád na střední kouřil, stejně tak jeho otec lékař a přestože od toho Kubu odrazoval, tak to Kuba vyzkoušel, pak chodil s kuřačkou, s níž si také občas zapálil. Po skončení tohoto vztahu se na vysoké škole seznámil se svým novým nejlepším kamarádem - kuřákem, v jehož rodině se také dost kouřilo, a Kuba začal chodit s jeho sestrou, také kuřačkou. Na jejich rozchod mělo velký vliv kuřáctví v její rodině a i její kuřáctví. Přestal kouřit díky rozchodu, pocíťovaným zdravotním následkům z kouření a díky pocitu špatnosti a špinavosti z cigaret a i trochu díky vlivu svých nekuřáckých kamarádů. Kubův případ jsem chtěl nyní rozebrat více, protože je to specifický případ, který kouřil příležitostně po dobu několika měsíců a již čtyři měsíce nekouří a ani nechce kouřit. On je příkladem

člověka, který byl vychováván jako nekuřák, pak se na jistý čas dostal do vztahů s několika pro něj blízkými lidmi – kuřáky, začal kouřit a přestal nejen ze zdravotních důvodů, ale především ze sociálních důvodů, kdy se seznámil s prostředím silné kuřácké domácnosti, které mu bylo odporné, a na druhé straně působil určitý tlak jeho nekuřáckých kamarádů a jeho vlastní prozření.

David vyrostl také v nekuřácké rodině a nejlepší bude ocitovat jeho popis začátků:

„Původně jsem kouřením pohrdal na ZŠ, jako marnotratný projev frajeřiny, konformity ostatních a spíš jsem kouření odsuzoval, na střední byly první koncertové cigarety, tam tak 5 cigaret a v průběhu gymplu se to dostalo na tu půl krabičku.“

Tazatel: „A proč jsi začal?“ David: *„Patřilo to do té doby, do mého období, byl jsem muzikant, hrál s kapelou, chodil na koncerty, socializační cigarety s různějma lidma na střední.“*

Na otázku, zda bylo lepší kouřit v jeho partě, odpověděl, že ne, že to bylo jeho vlastní rozhodnutí, že mu to prostě chutnalo. Tuto změnu v postoji ke kouření lze vysvětlit změnou prostředí, když se stal muzikantem a chodil na koncerty (kde se obvykle kouří).

Neupírám mu, že to nebylo jeho svobodné rozhodnutí, ale to rozhodnutí bylo způsobeno prostředím, ve kterém se nacházel, tedy lidmi, se kterými se stýkal nebo stýkat chtěl, a co bylo u nich běžné. Bylo tedy jeho rozhodnutí způsobeno sociálním prostředím a on to patrně zpětně racionalizuje jako svou volbu. Jak však sám dodává ke svému vysvětlení, *„prostě mi to chutnalo,“* tak bych to opravdu přiřadil k motivaci způsobené ne vnějším vlivem.

Edita vyrůstala v nekuřácké rodině a kouřit začala na tajno s kamarádkou, jak sama uvádí: *„Poprvý nám z toho bylo blbě, ale lákalo mě to, hodně lidí okolo kouřilo.“*

Lucka nechtěla nikomu nic dokazovat a asi jí to i chutnalo, uvádí, že určitě to zkusila ze zvědavosti, přišlo jí to zajímavé, nebylo to z frajeřiny jako

u ostatních (o prázdninách u babičky na vesnici), vzápětí však dodává, že tam kouřili všichni, lze tedy usoudit na větší vliv okolí nebo na vnitřní motivaci (zvědavost, chuť), která mohla plynout ze sociálního prostředí? Těžko posoudit a viděl bych příčinu v obojím i vzhledem k tomu, že pochází z kuřácké rodiny.

Vzhledem k tomu, že většina dotázaných pochází z kuřáckých rodin, je třeba se podívat, jak byli vychovávaní oni sami vzhledem k cigaretám a kouření. U rodičů nekuřáků byly silnější tendence popisovat kouření jako špatnou, zdraví škodlivou záležitost a pro děti to bylo určitě snáz uvěřitelné, když viděly, že ani jejich rodiče tomu neholdují. Jak to asi v rodinách tehdy probíhalo, uvedu v následujících citacích.

„Měl jsem na to stopstav. Rodiče to hlídali, ve chvíli, když zjistili první cigarety, tak byly výprasky, z toho byl nějaký problém klasickej, jako výprasky, ale to byla ta první zkušenost, ta dětská, pak člověk pár let víceméně nekouřil.“
(David)

Edita vyjádřila výchovu rodičů následovně: *„Matka ortodoxní nekuřák. Maminka nežije a táta nekouří samozřejmě a má k tomu odpor, strašný, když ženská kouří, říká, takový staromilský řeči.“* Vedli ji k tomu, *„aby to nikdy nestrkala do pusy, bylo to jasný, ani mě to nenapadlo, nebyl důvod se o tom bavit.“*

Rodiče kuřáci své děti od kouření odrazovali a museli své kouření před nimi zatajovat, výprask z nich nedostal nikdo, vše se řešilo slovní domluvou, stalo se i, že matka rozmlouvala dceři kouření a měla zapáleno a pak když přišla na to, že její dcera kouří, tak jí vmetla do tváře, že myslela, že je chytřejší, a od té doby je pro ně téma kouření tabu a dcera stále tají před matkou kouření (Darja). Tajit své kouření před rodiči kuřáky museli v začátcích veskrze všichni, později, když se na to přišlo, tak to probíhalo formou domluvy, ale častěji se rodiče smířili s tímto návykem dítěte a nevymlouvali mu to, protože tak nějak uznali, že už jsou velké, že je od toho odrazovali, že si to nepřejí a možná si uvědomili sami svou chybu při výchově a že už je pozdě ji řešit. U Edity a Honzy, kteří začali kouřit až v pozdějším věku (22, respektive 24 let) stále

probíhá hra na schovávanou a zčásti zapírají své kouření, Editina maminka už nežije a jejímu tatínkovi je 80 let a kdyby zjistil, že kouří, přidělávala by mu tím starosti a to ona nechce, proto své kouření tají. Honzovi rodiče oba žijí a jeho matka kouřila, ale přestala, a ví o něm, že kouří, ale jeho otec to neví, protože by se obával jeho reakce jako zapřísáhlého nekuřáka, stejně tak to tají před svým bratrem.

8.2 Vliv sourozenců

Prakticky všichni dotazovaní měli sourozence nebo jinou blízkou osobu jim příbuznou jejich věku v začátcích své kuřácké kariéry. To, že takové osoby existovaly, ještě automaticky neznamená, že jimi byl přímo ovlivněni. Například Edita měla dva nevlastní bratry, se kterými se nestýkala. Pokud dotazovaný vypověděl vliv sourozence, jednalo se často o vliv směřující proti kouření. Bratranec Kuby je radikální nekuřák a Darji bratranec je někým podobným, to šlo usuzovat z její výpovědi o něm: *„Bratránek nikdy nekouřil a vždycky byl hrozně proti tomu,“* a jeho výpovědi k tehdy ještě nekouřící Darje: *„Nikdy nekuř, protože prostě líbat holku nebo kluka, kterej kouří, tak to je prostě jak kdybys volizoval popelník.“* Tehdy mu to odkývala, ale jak se smíchem dodala, nemělo to žádný vliv.

Sourozenci nekuřáci ačkoli kouření respondentům nerozmlouvali (slovně), jakoby šli sami příkladem a to se týká dvou dotazovaných (Sylvia a Lucka), které obě pocházely ze silně kuřácké rodiny. Další sourozenec, bratr Honzy, ani doteď stejně jako jejich otec neví, že Honza kouří. Perličkou mezi sourozenci nekuřáky je, že pokud se jednalo o „radikální“ nekuřáky (které definují jako osoby se silným postojem proti kouření), byli to vždy muži a celkem se jedná o 3 případy - bratr Honzy a bratrance Darji a Kuby. Polovina silných kuřáků měla sourozence, kteří také kouřili (Vendy, Radek, Vojta), a druhá polovina měla za sourozence nekuřáky (Sylvia, David, Honza). Vojta začal se svou sestrou kouřit přibližně ve stejnou dobu (nezávisle na sobě) a pak občas kouřili společně. Situaci v rodině popsal Vojta takto: *“Tak jsme si to pak chtěli zkusit asi společně a díky tomu jsme asi spolu začali i kouřit, o další tři roky*

později, od těch asi 16, 17 začali jsme se sestrou kouřit společně s matkou, která už nám to pak začala tolerovat, protože nad náma zlomila hůl.“

Ačkoli bylo mezi dotazovanými pár sourozenců/příbuzných silně zaměřeno proti kouření, jejich kuřácké kariéře to nezabránilo, proto vliv sourozenců nekuřáků na mé účastníky výzkumu byl spíše minimální.

8.3 Proč kouří dál

Jako další důležitou oblast, kterou jsem společně s dotazovanými rozebíral, byly důvody, proč kouří dál a co pro ně znamená cigareta. Často odpovídali na druhou otázku už v té první, ale i tak jsem trval na zodpovězení smyslu cigarety pro ně samostatně. Je zde tedy silná asociace, že když se měli věnovat rozebírání smyslu kouření, spojovali to často automaticky s cigaretou, dalo by se říct, že kouření = cigareta. Prakticky všichni až na Vendy se vyjadřovali při kouření i zároveň k cigaretám a tím tak předjímalí další otázku. Když se vrátím k analyzování významu, je kouření přece jen něco jiného pro silné kuřáky, *protože člověk na to myslí každou chvíli, na tu cigaretu, nedokážu si říct úplně stop.* (Vojta).

„Síla zvyku, vím, že jsem závislej na nikotinu, zároveň je to taková krátká forma denní terapie.“ (David)

„Ten stres a pak těžký se toho zbavit.“ (Sylva)

„Protože mě to baví, protože si ten metabolismus na to určitým způsobem zvykne, musím si dávat pozor, abych se nepřekouřila, protože mi to chutná...“

Tazatel: *„Žádnéj takovej klasickej důvod jako závislost, zvyk...“*

„Já nevím, protože jsem se nikdy nepokoušela přestat.“ (Vendy) *„Nevím, jestli jsem závislý na nikotinu, někam jdu, mám zvyky. V práci forma pauzy, trochu únik z práce. Chtěl bych přestat, ale bydlím s rodinou a oni kouřej, je těžký z toho utéct, musel bych mít pevnou vůli, k tomu přítelkyně kuřačka.“* Tazatel: *„A další důvod?“* *„Je to rituál.“* (Radek)

„Forma mojí slabosti, chci přestat kouřit.“ Tazatel: „Nějaké další důvody?“ „Závislost, má to pár pozitivních vlastností, je to forma rituálu...“ (Honza)

8.4 Jaký má význam cigareta

Jak je vidět, tak pro silné kuřáky je to především o zvyku, rituálu, závislosti, forma pauzy, jen jednoho silného kuřáka to baví. Nevím, nakolik je to náhoda, ale právě čtyři silní kuřáci z pěti chtějí přestat s kouřením. To vrhá kuřáky z mého pohledu do nového světla, že jsou to otroci své vášně a chtějí se toho zříci. Ani náhodou by mě nenapadlo, že tolik kuřáků bojuje samo se sebou a se svou závislostí a chce přestat s kouřením. Před výzkumem jsem netušil, že je tolik „nedobrovolných“ kuřáků.

Při popisu významu cigarety se objevilo mnoho významů: uvolnění/uklidnění, odměna, rituál, zvyk, malá pauza, motiv se s někým sejít, forma denní terapie, chvilka pro tebe, srovnávání si myšlenek, hodně peněz, chvilka klidu, zabiják času, zahání nudy, vůně tabáku, okamžik zapálení si, medicína (zvyšuje to tlak), že je to peklo, berlička, změna vnímání reality, někdy fajn zábava, euforická pomůcka, intimní chvíle - vy dva a cigareta (ale ne v intimní chvíli). Zde jsem se pátral a zkoušel získat co nejvíce významů z respondentů a pokud neřekli několik věcí, ptal jsem se po dalším významu. Jak jsem už řekl, téměř všichni se u vyjadřování významu kouření více či méně dotkli významu cigarety a tento předešlý výčet je sestaven dohromady z obou otázek. Téměř každý kuřák měl jiný výčet, avšak nejčastěji význam viděli v uvolnění, chvilka pro tebe, malá pauza, rituál a zvyk. Kuřáci tedy vidí v cigaretě především psychické (vnitřní) významy, i když i ve významu „uvolnění“, „malá pauza“, může být ukryt sociální význam - jako příležitost k setkání, což vyplynulo z jiných pasáží rozhovorů, ale ne při popisování významu cigarety. Z mých respondentů kuřáků si uvědomuje finanční stránku věci pouze jeden silný kuřák, který zmínil cigaretu jako spoustu peněz, někteří ostatní to vypověděli také, ale ne při odpovídání otázky k významu cigarety pro ně samotné.

Spojení pivo = cigareta (k pivu patří cigareta / cigareta víc chutná u piva) nebo kafe = cigareta se ukázalo jako docela častým a uvedlo jej celkem pět kuřáků, z toho tři silní kuřáci a dva příležitostní kuřáci. Jedna kuřačka přiznává omamné účinky cigarety při pití piva.

8.5 Rozmlouvání kouření

Při zkoumání, zda se dotazovaným někdo snažil kouření rozmluvit (ať už v začátcích nebo jeho průběhu) jsem čekal přece jen bohatší a širší odpovědi a výčet seznamu jmen lidí, kteří se o to pokusili, takový předpoklad však nebyl naplněn a lidí, kteří by se jim snažilo to rozmlouvat, bylo relativně málo nebo jich jen málo uvedli. Odpověď na tuto otázku dávali dotazovaní i u některých mých doplňujících otázek, ale zde rozebírám především rozmlouvání kouření už v průběhu jejich kuřáctví a na jeho začátcích. Stav předtím jsem zmapoval, když jsem se ptal na kouření rodičů a k čemu byli vychováváni vzhledem ke kouření.

U příležitostného a dnes již bývalého kuřáka Kuby bylo rozmlouvání kouření jeho kamarády docela silné, protože má drtivou většinu kamarádů, kteří nekouří a kteří byli také zvyklí, že on do jisté doby nekouřil. Přestože sám uvádí, že ho „nebuzerovali“ a respektovali jeho názor, ale uvádí, že mu to rozmlouvali a upozorňovali na to, že je to špatné. On sám to popsal takto:

„Když jsem si zakouřil právě u lidí, na kterých mi záleží a byli to nekuřáci, když jsem šel někam s tou svojí partou a šel sem si někam zapálit a teď oni na mě všichni koukali, co to dělám, co jsem se to naučil za špatnost, v tu chvíli jsem si to nějak neuvědomoval, samozřejmě připadal jsem si blbě jako ten vyvrhel, kterej kouří, ale tak jako zapálil jsem si, že je to moje věc, že žijeme ve svobodný zemi, ale pak jsem si právě říkal, hele že jo, asi Ti to nemůže bejt tak jedno, když i moji přátelé si toho všimli a záleží jim na tom a říkali – hele, tohle bys neměl, nebo oni to myslej dobře, samozřejmě ne, že by mě buzerovali nebo nějakým způsobem ovlivňovali, řekli mi, že je to moje věc, ať si dělám co chci, ale že to není dobrý.“

Podle Vojty mu kouření kromě učitelů nikdo nerozmlouval, i když rodiče (matka silná kuřačka, otec nekuřák) mu cigarety ze začátku vyhazovali a snažili se mu i „odkrouhnout“ finance, aby na to neměl, kamarády, kteří by mu to rozmlouvali, také neměl, protože v partě, kde se nacházel, byli nekuřáci outsideři (což nebylo výjimkou ani z výpovědí některých dalších dotazovaných) a sám ani přestat nechtěl (na rozdíl od posledních let).

U dalších dotazovaných se také neobjevovaly výrazné tlaky, aby skončili s kouřením. Darje to rozmlouvalo jen pár „militantních“ nekuřáků, ale těch, jak vypověděla, bylo málo, Sylvě to mohl rozmlouvat nějaký její bývalý přítel, který nekouřil, stejně tak Editě to rozmlouval její bývalý přítel sportovec, Davidovi možná kamarádi nekuřáci, u Vendy to zkoušel akorát někdo z legrace, Radkovi to hodně rozmlouvala nejlepší kamarádka, Lucce její bývalý přítel, který jí říkal, že jí to nesluší, že se to k ní nehodí. Honzu máma nepřesvědčovala, jak říká: „*Nechala mi volný křídla, ale s tím, že je to nesmysl, sama v tom byla a že by si přála, abych přestal,*“ a také na něj apelovala bývalá přítelkyně, kamarádi ho neodrazovali. Dotazovaní tedy nezažili žádné zásadní zvraty ve svém životě díky kouření, žádné vystěhování, žádné velké tresty ani nezažili dlouhotrvající nátlak svých blízkých, aby přestali kouřit.

8.6 Co jim kouření dává, jaké výhody jim přináší

Při zkoumání toho, co přináší kouření a jaké z něj plynou pro dotazovaného výhody nebo v čem je výhoda být kuřákem, jsem opět získal odpovědi, které bylo možné rozdělit do dvou kategorií. Objevují se subjektivně vnímané sociální benefity (vnější) a subjektivně vnímané psychické benefity (vnitřní). V této otázce se odpovědi často mísily s těmi pozdějšími při probírání vlivu kouření na navazování vztahů s lidmi nebo zda kouření nějak ovlivňuje vztahy s okolím. Nicméně se vyskytla u jedné dotazované i výpověď o pozitivním zdravotním účinku. Jedná se o Vendy: „*Můžu se koukat do blba, když si zapálím, můžu si přemýšlet, odpočívat, ... socializační důvod, být kuřákem je super, upravuje mí to tep, uklidní mě to, jinak to moc výhod nemá.*“

Odpovědi byly v ostatních případech velmi různorodé: „Zabiják času, chvilka klidu.“ Tazatel: „Jaký pozitiva?“ „Není moc pozitiv.“ (Radek)

„Mám to jako svůj vnitřní svět, srdeční záležitost, vnitřní vazba, kuřáci se víc dozví, socializační místo... kuřáci se rychleji začlení do kolektivu...“ (Lucka)

„Výhody sociální, jakmile v novém kolektivu, vytvoří se skupinka, vytáhne cigaretu, stmelovací věc, když 10 lidí bude kouřit a on ne, tak bude člověk v nevýhodě,... čas na sebe, málokdy se stane, že si člověk zapálí, přijde šéf, hele, típni to, teď potřebuju, aby pro mě něco udělala, ty máš pro sebe nějakých 5, 7, 8 minut na sebe... další výhoda je soustředěnost... dám si cigaretu a skvěle si promyslím, co teď udělat, že mám teď udělat tohleto, utřídím si myšlenky,... když si pár dní nezapálím, zamotá mi to hlavu, tak je to vlastně takový příjemný...“ (Honza)

Edita si nejdříve nepřipustila žádné výhody: „Nemá výhody být kuřákem, leze to do peněz neskutečným způsobem... ničí to zdraví...“ Tazatel: „Jaký má kouření výhody?“ „V tom, že ve společnosti kuřáků jsi více zapadlej... nevdí zahulená hospoda tolik jako když nekouříš.“ Tazatel: „Co ještě?“ „K tomu pivu to chutná.“

David nad tím moc nepřemýšlí, výhody vidí spíš v psychické úlevě, „v tom krátkodobým odpočinku než cokoli jiného.“

Sylvia jednoznačně zmínila sociální důvody: „Jsou někdy situace, když si člověk zapálí, jde někdo k ní a já, vy kouříte, a má pocit, že si může přehoupnout tu bariéru, že je jeho člověk a že si s ní může popovídat, mnohdy se člověk setká se zajímavými lidmi, a je to takový to uvolnění.“

Darja spatřuje výhody v tom, že jí to chutná a na další tazatelovu výzvu k dalším pozitivům zmiňuje: „Nó, tak je to takový společenský, že jo, to je jako určitě výhoda, že když někomu nabídneš cigo, tak je rozhodně snazší se s ním bavit, že jo, nebo když seš někde s někým a řekneš: pojd' ven na cigo, tak

získáš toho člověka sám pro sebe a oddělíš ho od té skupiny, než když sedíte vevnitř někde.“

Pro Vojtu to je v určitý okamžik uvolnění, ale z dlouhodobého hlediska zmiňuje nevýhodu. zadýchávání, ale pozitivum je v okamžitém uspokojení.

Bývalý příležitostný kuřák Kuba zmiňuje čistě sociální výhody: *„Navodíš hodně nových kontaktů, nových přátel, protože je pauza v práci a většinou vlastně ti kuřáci jdou ven a jo a a tam probíraj pracovní věci a soukromí, kdežto u těch nekuřáků, když to vidím v práci, asi tak, tam si každé jde tou vlastní cestou někam na přestávku, někam na oběd a na odpočinek, ale vopravdu ty kuřáci držejí pospolu a vždycky něco vědí navíc, něco maj navíc a taky maj tu hodinu a půl proplacenou jenom na kouření, protože 8 minut když si stráví venku a jdou si na 5, 6 cigár denně a už je to hodinka. Co dalo - kamarády, nové lidi, poznání nových lidí, dalo mi to zkušenost, že není dobré kouřit, v tom bych viděl to pozitivum.“*

Dotazovaní si často uvědomovali, že výhod je pomálu, ale kolikrát i sami od sebe uváděli nevýhody. Psychických důvodů (chuť, uklidnění, utřídění myšlenek, apod.) bylo uvedeno nemálo, sociální výhody však byly jednoznačně v převaze a přestože nebyly vždy uvedeny jako první odpověď, dříve či později se k nim téměř u všech dospělo ať v odpovědích na tuto otázku nebo při rozebírání otázek s velmi podobným zaměřením. Tím nejsilnějším uvedeným sociálním důvodem je možnost trávení času s ostatními, něco se dozvědět, popovídat si, prostředek k překonávání bariér mezi lidmi a možnost seznámit se s dalšími osobami.

8.7 Co jim kouření bere, v čem je omezuje

Dotazovaní měli hned po vyjmenovávání kladných stránek, benefitů zaměřit svou pozornost na to, co jim kouření bere, v čem je omezuje a zda-li jsou nějaké nevýhody být kuřákem,

Trochu očekávaně se mezi hlavními omezeními umístily peníze, zmínilo je hned šest dotázaných, z toho hned čtyři je uvedli na jako první slovo, jen dva

kuřáci uvedli na prvním místě zdraví, na druhou stranu se zmiňovalo o negativních dopadech na jejich zdraví hned osm dotázaných. Toto téma tak bylo nejhojněji zmiňováno. Dva kuřáci, respektive dvě kuřačky nedokázaly vůbec přijít ani na jedno negativum svého kouření. Jedna z nich byla silná kuřačka (Vendy), druhá příležitostná (Edita). Jedná se sice jen o dva případy, ale i tak mi připadá zvláštní, že existují i tací kuřáci, kteří nespátřují ve svém kouření žádná omezení/negativa. Jen jeden uváděl, že na čas přišel o některé své kamarády (Kuba), pouze jeden z nich uvedl, že si uvědomuje, že by mohl ostatní obtěžovat svým kouřením (Honza). Je otázkou, proč více kuřáků nezmínilo, že jim například vadí negativní reakce okolí. Buď jim okolí nedává najevo svou nespokojenost s jejich kouřením nebo byly ostatní dva důvody (peníze a zdraví) natolik silné, že se o tomto nezmínili. Ačkoli jsem jako tazatel kladl důraz na odpovědi na tato témata, co pro ně jsou ta „negativa“ a „pozitiva“, mohlo se stát, že někteří přece jen odpovídali (občas) na obecné úrovni - jaká jsou negativa, jaká jsou pozitiva.

Porovnáním výpovědí u pozitiv získáme zajímavé zjištění – u pozitiv převažovaly sociální důvody, kdežto u negativ byly sociální důvody téměř opomenuty.

8.8. Proč lidé kouří

Další rozměr pohledu na kouření lze poodkrýt v odpovědích na otázku, proč podle nich lidé kouří, mohlo by to poodkrýt i jejich nevyřčené názory, když se měli k této záležitosti vyjádřit sami nebo to budou pohledy nezatížené jimi samotnými na ostatní kuřáky? Tady však jsou možné případy, kdy se budou zabývat kouřením lidí obecně nebo kouřením lidí ve stejné věkové skupině jako jsou oni sami.

Zde byl brainstorming lidí opravdu značný, protože jsem jej maximálně podpořil. Při počátečním položení otázky jsem nechal lidi povídat a když dopovídali, doptával jsem se „a co dál?“ „Ještě něco?“ Až když už nedokázali nic dalšího říct nebo sami to ukončili, posunuli jsme se v rozhovoru dále. Jsem si vědom, že to není jen pozitivem, že by první odpovědi možná byly více

vypovídající, ale chtěl jsem znát všechny důvody a ty, které uvedli, jsem považoval za relevantní. Zajímalo mě, jaké všechny důvody spatřují v tom, že lidé kouří.

Odpovědi jsem rozčlenil na psychické důvody a sociální důvody, závislost jsem měl původně zařazenou v psychických faktorech, ale závislost pravidelných kuřáků, z nichž je 80-85 % závislých na nikotinu, není rozhodně psychického rázu, nýbrž i fyzickou záležitostí. Nakonec se ukázala hypotéza, že dotazovaní se vyjadřovali nejen k důvodům, proč lidé kouří, ale i k tomu, proč začínají kouřit.

Každý dotazovaný uvedl v průměru čtyři důvody. Mezi ty nejčastější patřila závislost, frajeřina a kouření kvůli okolí/kolektivu. Když budu jmenovat kategorie, které byly zmíněny aspoň dvakrát, jsou to: pro chuť, z nudy, je to rituál, že kouří také rodiče, že kouří i kvůli okolí, kouření kvůli kolektivu,

Zde bych přece jen opustil dělení na psychické a sociální, protože se to často prolíná a hranice se stírají. Bude nejlepší, když ocituji některé zúčastněné.

„Závislost, závislý na podnětech zvenčí, reklama, závislost jako vypořádávání se s něčím, což je hloupý, člověk je otrokem, nahrává tomu doba.“ (Honza)

„Hodně z frajeřiny začalo, někomu to chutná, protože se kouří v jejich okolí - v hospodě zaměstnanci díky prostředí začnou kouřit, kvůli uklidnění, což je podle něj výmluva, on se neuklidní.“ (Radek)

„Nevím, závislost, protože to chtěj, já nevím, já se s nimi o tom nebavím, mě to nezajímá, nechce mě to zajímat, protože nechci přestat kouřit, fakt nevím nenapadá mě.“ (Vendy)

„Silný marketing, syndrom zakázaného ovoce, první kamarádká dětská družba, socializace, kuřácká lobby, cigareta je tolerovaná, vypadá to in, v mnoha rodinách se kouří a neschovává se to.“ (David)

V Anglii se ptali lidí na totéž (proč kouří) v centru pro odvykání kouření v Londýně roku 2006. Jednalo se o klienty centra, kteří chtěli přestat kouřit, bylo jim v průměru 45 let a kouřili v průměru 20 cigaret denně. K dispozici měli sedm výroků a pětistupňovou škálu a výsledné skóre bylo 1 „vůbec nemá vliv“ až 5 „má velmi značný vliv“, kdy měli posoudit, které faktory je ovlivňují a způsobují, že kouří. Mezi nejsilnější důvody patřilo „zvládání stresu“ (3,94), „z nudy“ (3,68), „protože je to baví“ (3,63) a jako středně silné důvody označili „pro soustředění a bdělost“ (2,86), „aby se socializovali“ (2,81) a „pokud se cítí nepříjemně“ (2,75). Kromě socializování se jsou zde uvedeny samé vnitřní důvody. Škoda, že položek k posouzení nebylo více. Osobně bych očekával argumenty „že mě to baví“ a „z nudy“ spíše u mladších ročníků (Mc Ewan, West, Robbie, 2006).

8.9 Zda by dotazovaní chtěli, abych jejich partner kouřil

Velká většina kuřáků by si překvapivě přála za partnera nekuřáka, Darja ovšem s podmínkou, že by do ní „nehučel“, aby přestala kouřit, nevadilo by jí, kdy chodila s nekuřákem ani s kuřákem, Lucka by sice také brala nekuřáka, ale kdyby její životní láska kouřila, tolerovala by to. Radek, David i Edita mají za partnery kuřáky, ale přáli by si, aby nekouřili, protože by sami chtěli přestat, Kuba by si nedokázal představit, že by chodil s kuřáčkou po takových zkušenostech, kdyby přece jen příležitostně kouřila (1-2 cigarety za týden), tak by se jí to snažil rozmluvit. Může být překvapivé, že by se kuřáci nebránili vztahu s nekuřákem, většina z nich začala kouřit svému okolí a teď by chtěli kvůli okolí, ale hlavně také kvůli sobě přestat, a když si s tím sami neví rady, hledají z nich někteří vysvobození v nekuřáckém partnerovi.

8.10 Změny v kouření v případném těhotenství/otcovství

U žen jsem v této oblasti zjišťoval, zda by se u nich něco změnilo v kouření při případném těhotenství a také mě zajímalo, jaký by zaujímaly postoj k případnému partnerovi kuřákovi, s kterým by dítě čekaly (zde jsem automaticky předpokládal, že by byli spolu), co by mu tolerovali a co ne. U mužů jsem zjišťoval, jak by tolerovali případné kuřáctví partnerky v jejím

těhotenství a zda by něco změnili u sebe. Respondenty jsem rozdělil na dvě skupiny – ženy a muže.

Všechny ženy reagovaly v podstatě stejně, změnily by své kuřácké návyky.

Každá žena však reagovala jinak a v jiném rozsahu, jak chci na následujících řádcích doložit. Jen jedna silná kuřačka by kouření omezila, jak plyne z její výpovědi:

„To nevím, to záleží jak bych reagovala, určitě bych nepálila jednu za druhou, přestat bych radši nezkoušela, člověk je nervní, tak by to mohlo být ještě horší přece jenom.“ (Vendy)

To byla odpověď, ve které by se kuřačka nejméně omezovala v porovnání s ostatními. Podívejme se na postoj dalších.

„Rozhodně ano, doufám, že se mi to podaří, je pravda, že znám kamarádky, který si u těhotenství něco odkouřily a doufám, že nebudu mít chuť na to cigáro, když budu těhotná a rozhodně budu dělat všechno pro to, abych nekouřila“. Tazatel: „Abys omezila nebo abys přestala?“ „Abych omezila, abych nekouřila vůbec.“ (Sylvia)

„No jako myslím, že bych přestala jako, kdybych měla otěhotnět nebo kdybych byla těhotná, protože to mi přijde jako úplně hrozný kouřit v těhotenství a viděla jsem i lidi, který hulily [kouřily marihuanu]v těhotenství a chlastaly do toho, což mi přijde úplně strašný, ale i to kouření je hrozný a tak to bych musela přestat...“ (Darja)

„Přestala bych, nepila bych, nechodila bych do hospod, lepší to vydržet než mít blbý dítě.“ (Edita)

Podle mě nejpříkladnější matkou by mohla být Lucka, která by situaci neřešila, až když by nastala.

„Chtěla bych v rámci dvou tří let přestat díky přípravě na rodičovství, chtěla bych přestat dřív, než na to přijde, dere mě pohled na těhotný mámy, který kouřej.“ (Lucka)

Co se týká partnerů, tak vypověděly všechny, že by si přály, aby buď kouření omezil nebo aby jim nekouřil pod nos nebo aby neprovokoval, některé i doufaly, že by mohl v ideálním případě přestat. Za všechny citace uvedu tuto, která by mohla dokreslit jejich téměř společný postoj.

„Nechala bych ho žít, jen bych ho prosila, aby nekouřil v bezprostřední blízkosti našeho dítěte, třeba by změnil sám přístup, nemusel by se omezovat, nekouřit před dítětem, to by stačilo.“ (Lucka)

Postoj mužů ke kouření partnerek v těhotenství byl v mém vzorku více ovlivněn i dalšími faktory. Bývalému kuřákovi Kubovi jsem tuto otázku ani nepoložil, protože si po partnerství se dvěma silnými kuřačkami určitě neplánuje budoucnost s kuřačkou a kdyby náhodou jeho vyvolená přece jen náhodou kouřila, muselo by to být jen velmi příležitostné (1 až 2 cigarety za měsíc) a ještě by na ni apeloval, aby přestala úplně.

Zbývající pánové svými odpověďmi překvapili. Nejvyhraněnější byl David:

„Cigaretu nebo kouření v těhotenství kategoricky odmítám, jsou to věci, který jsou pro mě neslučitelný, a myslím si, že i pro mou přítelkyni taky (přítelkyně také silná kuřačka), vzhledem k tomu, že dělá medicínu, tak si myslím, že si ty dopady uvědomuje a myslím si, že by neměla problém s tím přestat, kdyby zjistila, že je těhotná, ale je mi znám lékařský názor, že se nedoporučuje se vysazovat, říká se omezte to radikálně, ale že prý 1, 2 cigarety...“ Ten lékařský názor se mu také nezdá, jak jsme se o tom bavili, ale nebyl jediný, kdo se dotknul tohoto tématu. Radek na otázku, jak by působil na svou partnerku kuřačku, kdyby byla těhotná, odpověděl:

„Tak asi jako jo, hodně jsme to řešili, určitě bych se snažil, hodně se i u nás to téma probíralo, sestra byla těhotná, kouřila u toho, omezovala to minimálně, a podle mě to nemá vliv, ne extra rapidní, že to kouření na něj

(plod) nemá vliv v těhotenství, pak když vyrůstá, tak ano.“ Tento názor má Radek – silný kuřák ze silně kuřácké rodiny díky jejich rodinnému kamarádovi lékaři, který také vypověděl, což vím od Radka, že tvrdí, že jen 5 % kuřáků je závislých na nikotinu a že jde o něco naučeného, rituál.

Poznatky tohoto lékaře jsou však v rozporu s obecně známým zjištěním, které jsem ve své práci citoval a to sice, že kuřáků závislých na nikotinu je přibližně 80 %, jiný zdroj uvádí 80 % až 85 % (Hrubá, 2010, s.11).

Honza by chtěl, aby jeho partnerka v těhotenství nekouřila:

„...vyžadoval bych to po ní těch 9 měsíců plus třeba pár měsíců na kojení, určitě bych byl rád, aby nekouřila, protože to může ovlivnit plod.“

Vojta se o tom s partnerkou už bavil (oba kuřáci) a ví, že by nechtěla kouřit v těhotenství, že by nechtěla škodit nikomu dalšímu a že jí v tomhle věří.

Oni sami by v případě těhotenství své partnerky minimálně omezili, kdyby nepřestali s kouřením, a nebo by nekouřili v blízkosti partnerky.

Ačkoli jsou postoje vcelku pozitivní a až na výjimky zodpovědné vůči dětem, je nutné přihlídnout k tomu, že je se jedná o otázku „co by kdyby“ a pohled do budoucnosti, zda zůstane jen u slov nebo ne, ukáže až čas.

8.11 Jak nahlízejí lidé v Tvém okolí na Tvoje kouření? Jak ovlivňuje kouření vztahy s okolím?

Jediné výraznější negativní reakce týkající se kouření zaznávají u Sylvie:

„Hubujou mi, zase kouříš, přestaň, jsem na Tebe hrdá, že si s tím sekla a zase kouříš, spíš jako negativní, od mámy, od kamarádů, nejbližších kamarádky.“

David k tomu říká, že to řešily některé jeho bývalé přítelkyně, někteří kamarádi nekuřáci. Teď už to nikdo neřeší, jejich okolí to tak nějak vzalo jako fakt a často respektují rodiče a kamarádi jejich rozhodnutí. Sice nikdo jejich

kouření nepodporuje, ale jestli jim ho někdo rozmlouvá, tak je to jen trochu a nemá to žádný význam. Radkovi rodiče nejsou rádi, ale sami s tím bojují a chtěli by přestat, ale nedaří se jim to.

Pro Lucčinu mámu je to čest zapálit si s Luckou a nabízí jí cigarety, kdy ani sama Lucka nemá chuť, toto je extrémní případ a u nikoho dalšího to takhle není. Honza i Edita mají společné tajemství kouření před svými otci, s nimiž už nežijí. Editin otec je už dost starý a ona mu nechce přidělovat starosti, protože je proti kouření. Honzův otec je také zapřísněný nekuřák a i když to matka ví, před otcem to skrývá, Honza i Edita začali kouřit až docela pozdě, když už oba byli z domova.

8.12 Jak vnímají své kouření

Při pokládání této otázky dotazovaní často odpovídali s výhledem do budoucnosti. Jen 2 z 9 nechtějí přestat, obě jsou ženy, jedna příležitostná kuřačka (Darja) a jedna silná kuřačka (Vendy). Všichni ostatní prohlašují, že chtějí s kouřením přestat, někteří už mají za sebou pár neúspěšných pokusů a někteří čekají na nějaký impuls. Mohlo by to být rodičovství, to by Darja přestala, Vendy omezila a ostatní ženy by také přestaly. Desátý dotazovaný přestávat nemusí, už totiž přestal (Kuba). U mnoha z nich hraje roli závislost, kouří už pro sebe, dříve byla tendence kouřit kvůli ostatním daleko silnější.

9 Závěr

Je těžké napsat do pár řádků hodiny zaznamenaných poznatků, informací a názorů, které jsou pro mě samotného jako nekuřáka také novou a docela fascinující zkušeností. Jak zobecnit a sumarizovat a přitom neztratit nic nebo jen málo z toho, co jsem objevil?

Do výzkumu a provádění hloubkových rozhovorů jsem vstupoval s nadějí na objasnění několika záležitostí, které mi jako nekuřákovi připadaly nepochopitelné. Jak si může někdo vědomě ničit zdraví takovým způsobem, platit za to a otravovat lidem, kteří o to nestojí, vzduch a zdraví? Po rozhovorech jsem však trochu pozměnil některá svá stanoviska na základě informací, přemýšlení a analyzování. Zjistil jsem, že kuřáci jsou také jenom lidé, kteří jsou výsledkem střetávání se vlivů různých socializačních činitelů, jež na ně působí a jež reflektují a interpretují za přispění svých osobních osobnostních kvalit a tím tak vytvářejí svůj život a svět okolo. A jsou také oběti závislosti na nikotinu, droze, která má stejně silnou schopnost vyvolat závislost jako heroin nebo kokain (Hrubá, 2010).

Vliv rodiny se ukázal jako jeden z nejdůležitějších. U většiny dotazovaných byl v rodině minimálně jeden rodič kuřák. Téměř všichni kouřící rodiče se snažili nějakým způsobem působit na děti, aby nekouřili. Rodiče nekuřáci (těch byla menšina) vychovávali své děti také k nekouření, ale navíc svým příkladem. Ve výsledku si však jejich děti (dotazovaní) i tak svou cestu k cigaretám našli. A zde bych si dovolil zhodnotit přístup rodičů jako nedůsledný, který byl možná způsoben jejich vlastním selháním (jejich kouřením). V mém vzorku dotazování byli většinou z kuřáckých rodin, avšak mnozí jejich sourozenci dokázali kouření odolat. Třetina účastníků mého výzkumu měla v řadách svých sourozenců nebo blízkých příbuzných podobného věku osoby jasně vymezené vůči kouření a i přes jejich vliv začali kouřit, proto tvrdím, že sourozenci měli malý vliv na kuřáckou kariéru zkoumaných osob. O to větší vliv měli kamarádi, spolužáci a vrstevnické skupiny. Vyrůstali v době, kdy kouřit bylo v mnoha partách „in“ a pokud člověk

nekouřil, nebyl součástí party a dalo by se říci outsiderem. To se dělo ve skupinách, kde byla většina kuřáků a paradoxně tomu byly častěji vystaveny děti z kuřáckých rodin. Při vysvětlování důvodů, proč kouří, se prakticky všichni vyjadřovali k cigaretě a platilo tak pro ně kouření = cigareta.

Příležitostní kuřáci měli z kouření větší požitek a u silných kuřáků (10 cigaret denně a více) byla cigareta spíš potřebou/nutností vzhledem k jejich závislosti. Při rozebírání benefitů kouření se dotazovaní přece jen více zmiňovali o sociálních výhodách (navazování kontaktů, příležitost sejít se, socializační důvod). Jinak jako další výhody vidí uklidnění, možnost utřídění si myšlenek, čas pro sebe.

Když měli kuřáci popsat, co jim kouření přináší, někteří přiznali, že jim nic pozitivního kouření nepřináší, ale pak nějaký důvod dodali a také se občas stalo, že začali mluvit sami o negativech, co jim kouření bere. Jako omezení a negativa nejčastěji uváděli zdravotní důvody a zdraví obecně. V případě těhotenství by většina (4 z 5) žen přestala kouřit a jedna by kouření omezila. V případě těhotenství partnerky by muži chtěli omezit své kouření nebo úplně přestat a od partnerek to v těhotenství také očekávají.

Kouření má významný socializační charakter a připustili to také všichni dotazovaní. Na některé byly vyvíjeny tlaky vrstevníků a kouřit v té době pro ně bylo snazší, aby se začlenili do kolektivu. Ale kouření je i později významným socializačním nástrojem, například v práci, kde dotazovaní připustili, je to občas forma úniku od práce, ale především příležitost dozvědět se něco nového od svých kolegů, být ve středu dění a být dobře informován. Chvilka na cigaretě tak dodává nejen psychické uspokojení, ale i jisté sociální naplnění.

Překvapivým zjištěním je, kolik kuřáků kouří nedobrovolně, celých 7 z 9 dotazovaných by rádo přestalo. Ženy vidí šanci v těhotenství, muži čekají na nějaký popud, což by také mohlo být těhotenství partnerky. Jeden kuřák díky svému známému doktorovi podceňuje negativní účinky kouření na zdraví a obecně je docela známý názor, že pro těhotnou ženu se nedoporučuje přestat s kouřením úplně. Pokud budou takovéto mýty stále mezi námi, bude těžší

uznat vážnost celé situace. Ve snaze přestat kouřit většina nepřímo připouští, že partner nekuřák by mohl být tím správným řešením na jejich závislost. Všichni jsou ve věku, kdy teprve čekají na narození prvního potomka a toto téma budou řešit v následujících letech, proto se i jejich naděje upínají tímto směrem, že se díky tomu zkusí zbavit kouření, protože se těhotenství obvykle neshoduje s kouřením v jejich hodnotovém rámci.

Krásné myšlenky vyjádřil Honza, když jsem ho vyzval, aby řekl, co si myslí, že by mělo zaznít, co by nemělo být opomenuto a já bych ji rád použil jako zakončení a téma k zamyšlení.

„... obecně, je to zbytečný, lidi by měli vědět víc, že na tý jejich slabině, která má více negativ, to , že to kupují, je to podporování průmyslu, s kterým úplně nesouhlasím, a že z toho nějaký lidi nahoře, většinou nějaký nadnárodní koncerny natřískávají kapsy a to se mi nelíbí.“

„...osvěta dětem, že lepší nezačínat, zmiňovat zdraví, fyzickou, peníze, otravování ostatních a tam je 4 - 5 hlavních nevýhod, který jsou velký a nemají cenu za to, aby člověk si vychutnal chvilky pro sebe během dne.“

„...nezačínat s tím, je to hloupá věc a je silnější než vůle většiny lidí a je to poměrně silná droga a nezačínat s tím, nebrat to na lehkou váhu, že je to jenom kouření, to je stejný jako s kámem, je to věc, na kterou se vypěstovává časem dost šílená závislost.“

10 Diskuze

Ačkoli jsem provedl své rozhovory podle svého nejlepšího vědomí, je mi jasné, že zdaleka nepokryly všechny důležité oblasti. Bylo by zajímavé zeptat se zúčastněných, zda-li by se raději nevyhnuli své zkušenosti (i té první) s cigaretou, když teď vědí, jak těžké a pro většinu z nich nemožné je přestat.

Největším zabijákem na světě, kterému lze předejít, je kouření a přesto je stále legální vyrábět cigarety, prodávat je, kouřit je. Jak je možné, že tvrdé drogy jako jsou heroin, kokain a jiné jim podobné jsou zakázané a vztahují se na ně přísná opatření, když nikotin vyvolává stejně silnou závislost? Česká republika patří podle žebříčku neřesti (The Global Vice Index), který se sestavuje podle průměrné spotřeby alkoholu, tabáku, nelegálních drog a útraty na výherních automatech, na celkové první místo (Mravčík, 2012). Kolik lidí utrpělo ztráty díky špatné regulaci těchto jevů? A nebo je to znakem svobodné, liberální společnosti, kde jsou uvolněné kontrolní mechanismy, kde je prostor pro svobodnému podnikání?

Použitá literatura

Knihy

BERGER, Peter L. *Dobrodružství náhodného sociologa*. 1. vydání. Prometheus Books. Brno: CDK 2012. 265 stran. ISBN 978-80-7325-291-5.

FTOREK, Josef. *Public relations jako ovlivňování mínění. Jak úspěšně ovlivňovat a nenechat se zmanipulovat*. 3. vydání. Grada. Praha: 2012. 224 stran. ISBN 978-80-247-3926-7.

GILMAN, Sander L, Zhou XUN. *Příběh kouře*. 1. vydání. London : Reaktion Books, 2004. 457 stran. ISBN 80-86862-23-2.

HAMMOND, E. Cuyler. *Smoking and Health*. Pitman Medical Publishing Co. LTD. London. 1962 Hammond, E.Cuyler. *The effects of Smoking*. Scientific American. 1962. Přeložil Fingerland, A. 1964 pod názvem *Co ví věda o kouření*. Státní zdravotnické nakladatelství. 1966. 116 stran. 08-068-66.

HRUBÁ, Drahoslava. *Mýty a fakta o kouření*. Liga proti rakovině. Praha: 2010. 24 s.

HRUBÁ, Drahoslava. *Aby Vaše dítě nekouřilo*. Liga proti rakovině. Praha: 2010. 24 s.

KELLER, Jan. *Úvod do sociologie*. 4. vydání. Praha: SLON, Praha: 2002. 204 stran. ISBN 80-85850-25-7.

KRÁLÍKOVÁ, Eva. *Bulletin ZPMV*. Zdravotní pojišťovna ministerstva vnitra, 2009. 34 stran.

MAŘÍKOVÁ H., PETRUSEK M., VODÁKOVÁ A., *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum: 1996. 1627 stran. ISBN 807184310-5.

MRAVČÍK, V., GROHMANOVÁ, K., CHOMYNOVÁ, P., NEČAS, V., GROLMUSOVÁ, L., KIŠŠOVÁ, L., NECHANSKÁ, B., FIDESOVÁ, H., KALINA, K., VOPRAVIL, J., KOSTELECKÁ, L., JURYSTOVÁ, L. *Výroční zpráva o stavu*

ve věcech drog v České republice v roce 2011 [Annual Report on Drug Situation 2011- Czech republic]. Praha: Úřad vlády České republiky, 2012.
NOŽINA, Miroslav. *Svět drog v Čechách*. Praha: 1997. 348 stran. ISBN 80-85917-36-X.

PÁNKOVÁ, Jana. *Zvláštní svět speciální školy (Nejen o drogách na Speciální škole ve Slezské)*. Sborník prací autorů ISS FSV UK. 1. vydání. Praha: 1997. 78 s. ISBN 80-238-1115-0.

PRADÁČOVÁ, Jarmila. *Kouření a zdraví*. 2. vydání. Liga proti rakovině. Praha: 2010. 16 s.

REICHEL, Jiří. *Kapitoly systematické sociologie*. 1. vydání. Praha: 2004. 260 s. ISBN 80-86432-80-7.

URBAN, Lukáš. *Sociologie trochu jinak*. 1. vydání. České Budějovice 2011 272s. ISBN 978-80-247-2562-7.

Data

Výzkum mladých 18-22 ke kouření. Ipsos Tambor 2012.

web

BOČEK Jan., KOPECKÝ David. *Interaktivní mapy, jak země celého světa regulují kouření*. ihned.cz [online]. 25.3.2013 [citováno dne 3.5.13.] dostupné z

<<http://data.blog.ihned.cz/c1-59571130-interaktivni-mapy-jak-zeme-celeho-sveta-reguluji-koureni>>.

Zdrojová data <<https://docs.google.com/spreadsheet/ccc?key=0ArldldLZXGTqdDd5UEg1d2ZJUUdrd1NnMDYyUnM5eVE#gid=4>>.

CENTRUM PREVENTIVNÍ MEDICÍNY. *Příčiny rakoviny* [online].

[citováno 2.4.2013]. Dostupné z

<<http://www.med.muni.cz/centrumprevence/informace-pro-vas/rizika-nemoci/7-priciny-rakoviny.html>>.

CSÉMY, L., MRAVČÍK, V., CHOMYNOVÁ, P. ESPAD Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách. Přehled hlavních výsledků Evropské školní studie o alkoholu a jiných drogách v Evropě a České republice v roce 2011.

IPSOS Tambor a FSV UK. Tisková zpráva. *Češi podporují zákaz kouření v restauracích*. Publikováno 23.5.2012 [citováno 16.3.2013]. Dostupné z

<http://markething.cz/files/TZ_Ipsos_FSV%20UK_Kou%C5%99en%C3%AD%20mlad%C3%BDch%20lid%C3%AD_29_01_2013.pdf>.

IPSOS Tambor a FSV UK. Tisková zpráva. *Kouření mladých lidí*. Publikováno 29.1.2013. [citováno 16.3.2013]. Dostupné z <http://files.ipsos.cz/web/TZ_Ipsos_FSV%20UK_Kou%C5%99en%C3%AD_mlad%C3%BDch_lid%C3%AD_29_01_2013.pdf>.

ISS FSV UK. Blahovec V., Čelanská V., Gajdoš A., Chour J., Kimáková B, Staňkovská B., Urbánková P., Zelená L. *Závěrečná zpráva z výzkumu žáků 6. a 9. tříd. Televize a reklama, zdraví a nemoc, kouření a alkohol*. 2007.

MÁLKOVÁ Kateřina. *Teorie kognitivní disonance*. Přeložila 3.10.12 z psychologos.ru [online]. [citováno 25.3.2013]. Publikováno 19.10.2012 Dostupné z <<http://emergencecz.wordpress.com/2012/10/19/teorie-kognitivni-disonance/>>.

McEwen, Andy, Rober West, Hayden Mc Robbie. *Motives for smoking and their correlates in clients attending Stop Smoking treatment services*. 2008. Nicotine and Tobacco Research. volume 10. Number 5.

MNT (Medical news today). *Smokers' Tongues Fail Taste Test*. 28.8.2009. [citováno 25.3.2013] Dostupné z

<<http://www.medicalnewstoday.com/articles/161245.php>>

PRIBIŠ, Peter. *Kouření „z třetí ruky“*. Practicus. 2009 [citováno dne 26.7.2013].

dostupné z <<http://web.practicus.eu/sites/cz/Documents/Practicus-2009-06/34-koureni-z-treti-ruky.pdf>>.

CHARLTON, Anne. Medicinal uses of tobacco in history. *Journal of the Royal Society of Medicine*. 2004 [citováno dne 22.4.2013]. Dostupné z <<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1079499/>>.

OTTEN, Roy, Jonathan B. BRICKER, Jingmin LIU, Bryan A. COMSTOCK a Arthur V. PETERSON. Adolescent psychological and social predictors of young adult smoking acquisition and cessation: A 10-year longitudinal study. *Health Psychology* [online]. 2011, vol. 30, issue 2, s. 163-170 [cit. 2013-07-13]. DOI: 10.1037/a0022352. Dostupné z: <http://doi.apa.org/getdoi.cfm?doi=10.1037/a0022352>.

RACICOT, S., J. J. MCGRATH a J. O'LOUGHLIN. An Investigation of Social and Pharmacological Exposure to Secondhand Tobacco Smoke as Possible Predictors of Perceived Nicotine Dependence, Smoking Susceptibility, and Smoking Expectancies Among Never-Smoking Youth. *Nicotine* [online]. 2011-09-24, vol. 13, issue 10, s. 926-933 [cit. 2013-07-18]. DOI: 10.1093/ntr/ntr100.

TUČEK, M., CVVM. *Tisková zpráva: Postoj veřejnosti ke konzumaci návykových látek*. Květen 2013.